

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_204713

UNIVERSAL
LIBRARY

Osmania University

Call No. T82

Accession No

Author R16L
సామలరాజు రామసుందరరావు

Title అక్షరమాలార్థం

This book should be returned on or before
last marked below

19

--	--	--	--

లక్ష్యణ మూర్తి

(అఱంకముల నాటకము.)

గ్రంథకర్త:

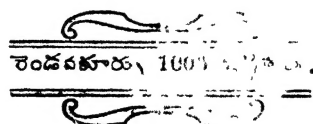
సోమరాజు రామానుజరావుగారు.

ప్రకటనకర్త:

చందా నారాయణశ్రేష్ఠి

బుక్కు సెల్లర్స్ & పబ్లిషర్స్,

ఇది ప్రచురించబడినది:

శ్రీబాలాత్రిపురనేమి ముద్రాక్షరశాలయంను
చేర్పూరు, తమిళనాడు.

1933

ప్రీతి పుస్తకాల

(వెల రు. 0—12—0)

ఇందలి పాత్రలు.

పురుషులు

- 1 గాముడు } రామాయణ కథానాయకులు
- 2 లక్ష్మణుడు }
- 3 హనుమంతుడు — రామభక్తుడగు సి.పి.
- 4 సుగ్రీవుడు — వానరరాజు.
- 5 అంగదుడు — వానర యువరాజు
- 6 సుషేణుడు } వానరులు
- 7 నీలుడు }
- 8 రావణుడు — లంకాధిపతి.
- 9 విభీషణుడు — రావణభ్రాత యగు రామభక్తుడు.
- 10 ప్రహస్తుడు — రావణమంత్రి.
- 11 ద్వీజంహుడు — రాక్షసకవి
- 12 ఇంద్రజిత్తు — రావణపుత్రుడు.
- 13 మహాకాయుడు } సేనానాయకులు.
- 14 దీర్ఘకాయుడు }
- 15 శుకుడు — రాయబారి.
- 16 సూతుడు — రావణసారథి
- 17 కాలసేమి — రావణుని మామ.
- 18 పంచముడు } కాలసేమి శిష్యులు.
- 19 పాపండుడు }

స్త్రీలు

- 1 సగమాదేవి — విభీషణపత్ని.
- 2 యాయసిత.
- 3 సులోచన — ఇంద్రజిత్తుభార్య
- 4 త్రిజట — సరమ కుమార్తె
- 5 ధాన్యమాలిని — శాపవ్రతయై మెసలిగానున్న అప్పరిస.

శ్రీ

లక్ష్మణమూర్తి.

ప్రథమాంకము.

రంగము: — సముద్రతీరము.

(ప్రవేశము: — హనుమంతుని దగ్గరనుండి మాణిక్యమందుకొను రాముడును, బరివేష్టించి కపులును.)

1. అనుబంధము.

రాము — అంజనేయా! పృథుక్యా విధేయా! శతయోజనపరిమితం బగు సాగరంబును ల ధించి, యహరింబగు లంకాపురమును శోధించి, అది న యక్షిమవీరాదిరాత్రిగచరులనుదునుమాడి, సతీలహమయగు జానకిం బొడఁగాంచి మత్స్యదేశ వార్తల నెఱింగించి, రావణసభామధ్యంబున మధ్యగత మూర్తాండబింబంబుకై వడి వెలింగి, యా దురాత్మున కాత్మహత్యోధంబుఁ గల్పించి, మదీయ సేనాసరాక్రమంబుఁ జెప్పి, లంకాపురం బొమ్మాలాగఁబుచ్చుచు పడఁకొని మౌలికలంఘనముగాల్పియిరిగోమాణిక్యంబును నా కర్పించిన నీయుణంబు నేను దీర్చుకొనలేను.

సీ. సంసారనామక ♦ సాగరంబుఁ దరించి

నిగనుక్రిమంబును ♦ నిలిపిగావు

లవణాంబుధిఁ దరించి ♦ లలనామఃశిని గాంచి
 మించి ప్రియము గా ♦ విందినావు
 అశలదైత్యులకు సిం ♦ హాస్విన్న మగురీతి
 భీమవిక్రమముఁ జూ ♦ పించినావు
 జంకులేకయె భూని ♦ లంకాపురింబు గం
 భీగాగ్ని శిఖల క ♦ ర్పించినావు

గీ వారిజానన సందేశ ♦ వార్త చేత
 నను బుసగీచితునిగ నొ ♦ సర్పిసాపు
 భళిరె హనుమంతి! నిమిషమ్మ ♦ వచ్చునయ్య
 బ్రహ్మ పట్టానిషేకంబు ♦ వడయుమయ్య.

హను—దేవాదిదేవా! నదా నీదక్షమూరసంబే నాకు బ్రహ్మపదం
 బగును. నాకు వేఱు బ్రహ్మపదంబేల రానూ?

2. అనుబంధము.

(తెగ వడుము.)

— — —

2. రంగము:—రానందసభ

(ప్రవేశము:—రానందుడు, ద్వివిధముడు, ప్రహస్తుడు, విభీషణుడు
 ఇంద్రజిత్తు, మహాకాయుడు, దీర్ఘకాయుడు.)

3. అన బంధము.

రావ—అమాత్య బంధు మిత్ర వర్తములారా!

1. లంకఁగాల్చి వాల్చి ♦ లంకించి వానరుం
 డగుమి వ మునికు ♦ వేగు లేగి
 యీలు దినములయ్యె ♦ నారాము పార్శ్వని
 తియిన దెలుప మరల ♦ రయ్యెనకట!

శుక, సారణులు రామునివార నశ్రమముగా నెక్కిరిగిరో కాక వారు సయిత మాదుష్టులవారఁ బడిరో? రాముఁ డెక్కడ నున్నాఁడో? ఏమిచేయుచున్నాఁడో? ముందాతని ప్రయత్న మేమో? ఏమియుఁ దోచక నామనం బాందోళన మందుచున్నయది.

మహా—మహాప్రభూ! ఇందుల కింత యాందోళనమేల?

రావ—మహాకాయా! ఆందోళనమని మెల్లగా నందువేది? ఆందోళనము కాదా మఱి? రామబంటునని పేరుఁబెట్టుకొని వచ్చిన ణోతి, లంకాయంతయుఁ గాల్చి చనుట మహాతాపతపాతు లుగ మీకుఁదోచుటలేదా? ఎన్నడునిర్మించితిమో; ఎన్నితరములనుండియు, నిత్యమంగళమును బచ్చతోరణముగ నెగడుచున్నదో అట్టి లంకాపురము సృజాననన్నిభమగుట మన కశుభదాయకమును, నాందోళన కారణము నని నీకుఁదోచుటలేదా?

ఇంద్ర—జనకా! ధీరపురుషులగు మీ కీనిష్కారణ సంశయ విషాదంబులు కూడవు. నాబ్రహ్మత్రుమున నొక్కచేటున నేలఁబడిన కపిని జద్దఁ జేయుచుంటిరా? అదిగాక, లంక కాలు ట్నిప్రమాదముగాని యాకాతిశౌర్యమందేమియున్నది? మీ యింక జంపింజెనరేమి? మీరు రాజసీతయని వదలితిరి గాని యానుర్కూట విడివరి కె నరకిద్వారమున విలపింపకుండనా?

విభీ—బాలకా! మేఘనాథా! నుపుత్రుండవు జనించితివి! చాలు చాలు! నీతండ్రికెప్పుడు నిట్టి విషమే పోయుచుంటివి గదరా! ఏమీ! అంజనేయుడు శౌర్యవంతుడు కాఁడేమి?

4. అనుబంధము.

సీ. నికగంతులొన ము * హేమాదధి లంపించి

లంకఁ జేరినవార * లంకయును నో?

తొలిముద్దఁ గాఁజేసి ♦ యల లంకిణిం దంపి
 నట్టి గోగ్బలుఁడు సా ♦ మాన్యుడగునె?
 నీతమ్ము నక్షయ ♦ నిముసంబులో నేల
 నణఁచిన రణవీరుఁ ♦ డల్పుడగునె?
 యసమాన భవన స ♦ మంచితింకా లంక
 నిట్టై గాల్చినవాఁడు ♦ హీనుడగునె?

గీ. రామదాసుడె యట్టికా ♦ ర్యము లొనర్ప
 వీరుడగు రామునకుమది ♦ వెలవ్వవలదె?
 దారుణంబగు విషమ సం ♦ దర్భమందు
 భావియోచన లేకిట్లు ♦ పలుకఁ దగునె?

రావ—విభీషణా! మీ యందరిచిత్తము లెటులుండునో, తెలిసికొన
 వలయునని నే నిట్లు ప్రశ్నించుచుంటినే కాని, కోతికి భీతి
 నంది గాదు.

ఇంద్ర—జనకా! ఏదియో ఆర్తస్వినము వినఁబడుచున్నది.

(తెరలో.)

దానవ సార్వభౌమా! రక్షింపుము. రక్షింపుము.

రావ—ఎవరది? శుకా! క్షురమ్మ. సామంతుఁ డెవ్వఁడు?

6

(శుకుఁడు ప్రవేశము.)

శుకు—దానవసార్వభౌమా! రక్షింపుము! రక్షింపుము !

రావ—శుకా! నీకు గాధయేమి? సన్నవ్వరు బాధించిరి?

శుకు—ఏమి చెప్పఁగలను? మహాత్మా! అనుభ్యాకములయిన గోలాం
 గూల కపిమూఢులు లార్చుచు నాపై బడి ప్రాణావశిష్టుని
 గాఁ జేసినవి?

రావ—ఆ! ఆ!! ఎంతవనిచేసిరి కడిచంజాలురు? శుకా! తరువాతి?

శుకు—స్వామీ! తరువాతఁ బులిచర్కమువలె మడతవేసి చంకను

బెట్టుకొని రామనానుస్మృతానర్థుడగు కోతి యొక్క నన్ను
మోసికొనిపోయి యొక పురుషునియొద్ద నుంచెను.

రావ—ఎక్కడాపురుషుడు? రాముడా యేమి?

శుకు—విన్నవించుచున్నాను. నేరేడ పండుకన్న లేచిరంకువాడు.
పట్టుకన్న నిగిగిగిగల చక్కమండలవాడు. పూర్ణిమనాటిచంద్ర
ద్రబింబమువలె గలకలలాడు మొగముగలవాడు, అంతమై
నను విషవని శాంతిముగలవాడు. జపాపుష్పనలకాశమైచ
కపోలముగలవాడు.

రావ—ఛీ! బానిసా! ఈ పాడువర్ణననుంతులు నేటి కోతువై వాని
కడఁ బశిచావక తిరిగివచ్చితివేమి?

శుకు—అట్లే తలంచితని గాని, రాముడు మీకోడ నొకమాట
చెప్పునుటచే నిట్లు తిరిగి రావలసివచ్చింది.

రావ—ఏమి చెప్పుచు నెను?

శుకు—అవధరింపుడు:—ప్యామీ! ఇవి రామమూర్తి మాటలు.
ఓ దానవచక్రవర్తి!

నీ. నలుమొగంబుల తన * కలమునంకునఁ బరి
మొగముల నీయ నం * భూక్తము
హర్షంబు నందన * యజునకాచున్న
వార్త నెఱింగించి * కనటముంచి
చిన్నబుచ్చగ లేను * చెడుబుద్ధియాని, మా
జానకి నిచ్చి సా * స్థాంగవడుము
కానిచో స్వాశుగ * గ్రమాను నీ ర్తంబు
ననుముంది నీ మర * గంబునింక

గీ. నాయకః పరిమిత ప్రాసి * పరిసభావన
కైంకర్య జేసి నేత్రంబుల * నెనిమిదింక

బాష్పముల రాలఁ జేసి యా • పరమపూజ్య
మైల స్నానముఁ జేయున • నలసినచు
నని విచారించు చుంటినో • యసురనాథ !

రావ—ఆ, పీమి? శుకా! ఎంతస్థియముగా నిట్టిరాయబారమును
దెచ్చితివి? ఇట్టి యనందరభవాక్యముల నాడిన పాపాత్మునకు
బంటవై, బానిసవై, నా చెవులుచిల్లులుపడనిట్టివార్తఁ దగును
నని మోసి తెచ్చితివలరా? చీ తులువా! నాయుష్షుఁ దినిన
విశ్వాసము కుక్కకై నఁ గలను గాని నీకు లేకపోయెను!
విశ్వాస మున్నవాడ వైనవోఁ బ్రాణములకై నఁ దెగించి
రామునిపై నిద్రభింపకుండువా?

విభీ—అన్నయ్యా! చాకునిపై నాగ్రహించుటే? నాని ధర్మమును
వాఁడు నిర్వర్తించెను.

రావ—విభీషణా! నీకు తెలియ గూరకుండుము. ఇట్టి పావురపుబీర్జ
మువంటి గుండెకాయలుగల పిరికివంద లొకెంద తీసభలో
నున్నను నిటుల వామపాదమునఁ దన్ని సాగనంపెదను. ఛీ,
పాదుపల్జావిహీనుఁడా! నీ విశ్వాసఘాతుకుఁడా! నానధవదలి
పో. (రిన్నుచున్నాఁడు.)

శుకు —(స్వగతము) న్వజరావమూనకారణుడ వగు నీకుగొంతుకోత
యుఁ దప్పదులే, తొందరపడకు. (నిష్క్రమించుచు.)

రావ—సభాసమీలారా! వింటిరా వింటిరా? ఈ రాముని దురా
లాపములు! ఈరాముని యశక్తదుర్జ్జనత్వము! శాను నా
గతికై విచారించుచుండఁట! హస్తా హ్వా హ్వా! ఏమో!రాము
నకు నొప్పి నెంతదాక్షిణ్యము? ఎంతయనురాగము? బ్రహ్మ
దేవుడు తననుదుట సదా విచారమే లిఖించియుండగా
నాకొంటివ్వుడు తొల్లగా విచారించుకొని ?

సీ. సర్వసిద్ధంబై న ♦ సామ్రాజ్యయుత్సంబు
భంగమాటకు మది ♦ వగవలేదో?

సవతితల్లియుఁబియ్య ♦ జనకుండు నేకమై
యడవుల కంపఁగ ♦ మిడుక లేదో ?

వదునాలుగేమలు, ♦ వనములందుఁ జరించి
దీనతనందఁజూ ♦ తింపలేదో ?

అలి, నయోనిజ, ♦ సవనిజ, నేను హ
రింపంగఁదావిచా ♦ రింపలేదో ?

అనయ మడవి నహో లక్ష్మి ♦ యటంచు
నేప్పు గతికైన కుండు వ ♦ హింపలేదో ?
తుదకు భార్యను గొన్నట్టి ♦ దుర్గతిని వ
చిలచి జాలినిఁగొని విచా ♦ రించినాఁడే?

ఇంద్ర—దానవసార్వభౌమా! మీ రారామునకుఁ గీమునకు దల్లడిల్ల
నక్కఱలేదు. వానిని దృఢమాతృముగానైన నూహింపన
క్కఱలేదు. భండవ్రచంచడా రాతిభండవ మహాశౌండుఁ డగు
మీపుత్రుఁ డింద్రజిత్తుఁ డుండఁగా మీ కీనంశయములతో
నేమిపని? మహాశాయీ ! ఇ న్నది కేమంగువు ?

మహా—మహాప్రభూ! ఏమందును? నమస్త జానరసైన్య సమేతంబుగ
రామలక్ష్మణులు సీతావియోగ విషాదనామోచ్చారణయు
క్తులై సంగ్రామకాళికి భూతబలి యాయుఁబడుట నిర్ధారణ
మందును. ధైర్యదానపరివేష్టితులై కుబేరాననమధ్యవాసము
నిమిత్తకనకదీప్తి ప్రభారాసులు దిగంతంబులకు వింతకాంతు
లొనంగ సమస్తాధరణభూషితులై మీరు, రామవత్సీ సీత
తోఁ గల్యాణము నంది యీ లంకాపురము నాచంద్రితారక
ముగాఁ బరిపాలింతు రందును.

ద్వీజం—కాదు కాదు. మహాప్రభా !

ప్రహే—ఛీ పశువా ! శుభములో నశుభము నాడితి వేమి ?

ద్వీజం—కాదు కాదు. మహాప్రభా ! ద్వీజంహాకవిసింహగర్జములను నవరత్నవద్యమాలికాభివర్ణములను, దేవర యువంగు గగడ పెండేరముల, నానమను మహాకాయుడు మఱచినాడని విన్నవించుచుంటిని.

మహా—వైద్యుడనగు కవివి, విషముచేతనైన బ్రాసముచేతనైన చంపకలపు. నిన్ను మఱతుమా ! దీర్ఘకాయా ! రావణ విజయమున నీ యభిప్రాయ మేమి ?

దీర్ఘ—ఏమున్నది ? తండో తండంబులై, భూనభోం తరాళములు పటాలున బ్రద్దలగు తెఱంగున, వార్చిపేర్చు నీ దానవయోధాగ్రేవరసమాసిత సేనాసాగరంబుల యెదుట కోతులుకొండ మ్రుచ్చులు నిలువఁగలవా ? నిలిచి గెలువఁగలవా ? లంకా పురమునఁ బుట్టిన దోమయ్యన, నీ వదునాలుగు జగంబుల వానిలోనొక్కనికైన వెటువ బనిలేదు. రావణున ధీమందము. సీతారావణ కల్యాణవార్తలను చెవులార విందము. ప్రహస్తా ! నీ యభిప్రాయ మేమి ?

ప్రహ—మా ద్వీజంహాకవి యభిప్రాయ మెంతో నా యభిప్రాయ మంతే! ఇంక విభీషణు నడుగవలయును.

ద్వీజం—(అవ) విభీషణా ! ఈవదరుబోతు లందఱు సేమేమో శూరాలాపము లాడుచున్నారు. వీరందఱకు బుద్ధివచ్చునట్లు మాటాడుము. (ప్రకాశముగా) విభీషణా ! నీవేమి యూరకు టివి ? రావణవిజయము నీకు సందేహస్పదమా నేమి ?

విభీ—అహా ! ముమ్మాటికి!

రావ — విభీషణా! ఎందుచేత?

విభీ — దానవనాథా! ఎందు కీవీరాలాపములు? ఎందుల కీనిరర్థక కాలయాపనములు? ఎందుల కీయాడంబరవాక్యములు? ఎందుల కీసన్నిపాతసల్లాపములు? నీహృదయముం గనిపెట్టి విన్నన్న చెప్పినది వేదమనునట్లు తలలూచి యపమార్గమునం బోవు నిన్ను మఱిత కంటకావృతముగు మార్గమునకు బాగు నీవీరమృన్మయలందరు నిన్నుద్ధరిం వి గెలిపించువారనియే నమ్ము కొంటివా?

గీ. ప్రభు దయారస నిరత సం • పాననకయి

చెవిఁ గొఱుకువారు, నిచ్చికాల్ • జెప్పవారు,

వంచకవినయమును నటి • యించువారు,

తక్షణము గొంతు గోయంగఁ • దగినవారు.

నీమనస్సురంజించి నీసౌమ్నాదినట కెన్నిప్రియవాక్యములనై నఁబలికి తుదకు నీధనముతోఁ బాటు ప్రాణమును హరింపనున్న నీ యాశ్రిత తతులు వారసతులవంటివారిని నమ్ముము. జ్వరితునకు నేలవేముకషాయమువలె దుదకు సుఖమునిచ్చు మానంటివారి విహితబోధనము దినక నిచ్చకంపుమాటలకు లోనగుదురేని మధుమేహముగలవాఁడు శర్కరనేవించిన ఫలితముఁగలుగఁగలదు. నీకీర్తిని, నీ జ్ఞేయమును, నీ బ్రదుకును గోరి నీకు తమ్ముడను గావున నీ యాగ్రహమునకు జంకక, నీపలననుపకారమున కాశించక నిష్కాముఁడనై వచ్చింతునా మాటలయందు, గంటనేపటినుండియు గ్రుక్కతిరుగుండ నుపదేశించిన వారిపలుకులందుంచిన విశ్వాసమున సగము విశ్వాసముంపుడు. నాపలుకులలోని సత్యాసత్యముల నొక్కయరవిముసము—ఒక్కయర నిముసముచాలును—చక్కఁగా నాలోచింపుడు. నీతనుచెచ్చట న్యాయమో అన్యాయమో చింతింపుడు.

రావ— నీతాపహరణ మన్యాయ మేమి? రాముడు మనచేల్లెలి నవమానించి ముక్కుచెవులంగోయుట న్యాయమయ్యెనా? అందుల కీ ప్రతిఫలముచేయుట పాపమనుచుంటినా?

విభీ— శూన్యభాభంగమునకే మీరీప్రతిక్రియ చేసినచోఁ గొంత వలకు నమ్మితింపఁదగును. నీతాదేవిని మీఁగానించి తెచ్చినందుననే యిట్టి దుష్క్రియలిగెను. దానికేమిగాని—

రావ— నీతను దీసికొనివచ్చి యేమనకృతి గావించితినిని లోకులు నన్నుఁ దెలివిమాలి దూషింపవలయు? జానకిని సిగవూపు వాడగుండఁదెచ్చితిని. అశోకవనమున నుంచితిని. మహావైభవంబులను నమర్పింతునంటిని. వివాహమాడి రాక్షసరాజపట్ట మహిషివగుమంటినిగాని నీచుఁడగు రామచండాలుఁడొనర్పినట్లు ఆఁడుదాని నవమానింపలేదే? నీతను నే నవమానింపనే వలయునన్న రామలక్ష్మణుల కున్న పాటి ఖడ్గసాధనములు న కడ లేకుండెనా? రెండుచేతుల తుచ్చనరాధమునిపాటిచేతుల లేకుండెనా? కోయచేవలయునన్న నీత ముక్కుచెవుల మాత్రము మేము కోయలేమా? కోయించలేమా? అట్లు చేసితిమా! స్త్రీజనమానరక్షణబుద్ధి లేని రామునకు బుద్ధి వచ్చుట కేవలని జేసితిని.

ప్రహ— అహాహాహా!!! ద్విజంహా! మనరాజుగా రెంతదూరపు మోటను సెలవిచ్చిరో వింటివా!

ద్విజ— (అప) ఇచ్చకాలముండకొడుకవుగాని పెండ్లియాడదలంచిన కాంత ముక్కుచెవులు గోయు రసికు నెండైనఁ జూచితివా! పోనిమ్మాచుప్పనాతియే నీత కపాయమెంచెను గాని రామ లక్ష్మణుల పల్లెత్తుమాటాడినదా? (ప్ర) అహాహా!! మహారాజుగారి ధీరోదాత్తత!

విధి—మహారాజా ! ఏటి కీగతజల సేతుబంధనము ? సీతావహర
 కార్థమై మీరు పదినెలల క్రిందట మారిచాశ్రమమున కేగు
 నప్పుడు “సీత మహామారి. వలదు. తేవలదు” ని చెప్పినమీరు
 పెడచెవిం బెట్టితిరి. పదునాలుగువేలకంచురథముల ఖరదూష
 ణులు గతిందిరి. మారీచుడు మడసె. సురనాథుల కశేయ
 యగు లంకిణి చచ్చెను. జంబురూలి నమసెను. అక్షయకుమార
 యుడు హతమయ్యెను. లంకాపురము పావకార్పితం మయ్యెను.
 శుకనాదణులుతన్నులు తిని వచ్చిరి. సీత లంకఁ జేరకమున్ను
 గలళాంత మిప్పుడు లేదు. ఆయానంద మిప్పుడు లేదు. దినమున
 కొక నూతనోత్పాతము సంభూతమగుచుండుటయు బొట్టకె
 చేరిన సీతానిన లండఱును దాని నెట్లో నమర్చించి హర్షించి
 వీరాలాపము లాడుటయును, మీ రాకల్లబొల్లిపలుకులు నమ్మి
 కన్నులు మూసికొని వర్తించుటయు నీకఁ జూచినహింపలేను.
 అన్నయ్యా ! మీరు నన్నేమన్ను సరియే. ఈ దుస్తంత్రములు
 నీ యిచ్చకములు, నీ వృధావాగ్ధారుష్యములు రాముని
 యందు గవ్వపని చేయువు. ఆరాముని బంటయి వచ్చిన కపి
 మాతృగ్నిఁ గదలింపలేక గొంపలంటి ముకొనిన యీశూరు
 లేమి ? రాముని గెలుచుటేమి ? సోదరా ! చెడవలదు. మీ
 మేధస్సునుపయోగింపఁ దగినతరుణ మిదియే ! ఈమీచాలవా
 రందఱు పై వేసాలవారే ! పనియొనవినపుడుపయోగింపఁదగరు.
 ఇప్పుటికింకను మన కేమియుఁ జెడలేదు. చెడఁదగినది ముందు
 న్నది. భావినాశమును భావమునఁ దెలకింపుడు. ఇప్పుడే
 సీతను రామున కిండు, శూర్పణఖను వా రూరకే శిక్షింప
 లేదనియు మనతో శూర్పణఖ చెప్పినమాటలయందనత్యము
 గలదనియు, వినియు శూర్పణఖావమానప్రతీకారమని చెప్పెద

రేవి? ఇంతకు శూర్పణఖయే మూలము! సీతను రామునికిచ్చి
సుఖముగా నుండుము అన్నా! రావణా! నా పలుకులు విను
ము. చెడవలదు. చెడవలదు. చెడవలదు.

5 అనుబంధము.

ప్రహ—(అప) ద్విజంహ ! విభీషణుడు ముచలందఱు వరుసపెట్టి
తిట్టుచున్నాడు. రావణునకొక నేపాళమాత్ర తగిలించి వీని
శృంగధంగము చేయింపజేపుగా !

ద్విజం—(అప) తొందరపడకు. సమయము రానీ! వీరిని సముద్రము
దాటిచెడవలే !

ఇంద్ర—తాతామజా ! ఏమిసలుకు లివి ? నాతండ్రి మీకు పితృ
తుల్యుడు. మ శందఱును రాజు. సకలరాక్షసరాజ్యమునకు
ను. కాదుకొంచెము శక్కువగా పదునాలుగుజగములకు నేలిక
యైన యీసార్వభౌముడు మచులపడి యొకనరపురుగు
కాంతను దెప్పెనట. వీరినర్థితమగు రాక్షసవంశమున జనిం
చిన యిందఱు బ్రదికియుండ నాతనికొక్కతీర్పబడనట. ఛీ!
ఎంతలజ్జ యగు మాటాడితిరి? ఇది యెంతపెద్దవిషయము !
ఉచ్చాసనూదనంతరిక్షమున కెగిరిపోవలసి నరునిపాదములపై
దెచ్చినకాంతను పడవేయవలయునుగా! ఆ కులటకొట కెంత
కారము జించుకొంటిరి ! ఎంతయుత్పాతము సూచించితిరి ?
పాపము !

విభీ—ఓరీ వెకలీ ! మేఘనాథా ! ఇంద్రుని జయించినగర్వము నీ
శల్యములనుండి తల కెగదెట్టి నీనోట నీకారులు ప్రేలించు
చున్నది. సాధ్వీయగు సీతాదేవి నిట్లు కులటయన్న నీ కెట్టి
దుర్మరణమును విధి నిర్ణయించియున్నాడో కదా !

ద్వీజం—(అవహరించి రావణునితో) మహాహృభూ ! భర్తృదారకుని
మృతి నీచండాలుఁ డెట్లు సూచించుచున్నాఁడో వింటిరిగదా!

ఇంద్ర—అశ్వు ! పెద్దలని మి మ్మనేక మాటులు మన్నించితి. ఇం
కెన్నిమాటులో మన్నింపలేను. ఏనేళకాగ్రహముమీఱి యే
మిగాపింపవలసినవచ్చునో యని భీతిలుచుంటిని. తమ కింత పి
ఱికి తనమైననో గృహమున కరిగి సుఖముగానుండఁగూడదా?

విభీ—ఓరి బుద్ధిహీనుడా ! ఒకచెంపఁ గొట్టిన పాలు నొకచెంపఁ
గొట్టిన నీరునుగల నీవఁటగా నాపిరికితన మెన్నునది?

రావణ—మేఘనాథా ! నీ పూరకుండుము. నీవాతనితోఁ బ్రస్తావించి
వలదు. విభీషణా ! ఇది పిఱికితనము గాకేమి?

విభీ—నయోపదేశము పిఱికితన మెట్లగును? ధర్మచింతనము ధైర్య
హీనత మెట్లగును? వినయబోధనమువీర్యాభావ మెట్లగును?

రావణ—ఏమి ! ఏమి ! నయోపదేశమా ? ధర్మచింతనమా ? వినయ
బోధనమా ? హహహహ ! ఎంత వెఱ్ఱి ! ఎంత నవీన రాధ్ధాం
తసిద్ధాంతము ! నయవియధర్మంబులు నీవలన నేఁడు
దానవకులంబునకు గొల్పితిగాఁ గలుగనున్నవా ?

గీ. రాజులందు సుగ్ర + రణుందు దయనున్న

వై శ్రుణందు సత్య + వాక్కునున్న

శూద్రజాతియందు + శుచియునున్న యీ

మూఁడు నసురులందుఁ + జూడఁబోము.

దైత్యదానవులకు క్రొర్యమే విభూషణము. దౌర్జన్యమే ధర్మ
ము. సరాశనవృత్తియే న్యాయము. శ్రొర్యవంతులగు మన
కేడ? దయయుండుటేడ?

విభీ—తుమింపవలయును. మహారాజా ! బ్రహ్మవంశసగభూతులను
గు మనయందు దయయెప్పుడు వశిగనునో మనకుము న

ప్పుడే నశించును. బ్రాహ్మణుఁడు స్వధర్మమునుండి విముఖుఁడైనతోడనే సకలధర్మవినాశ మగును. వానిరాజ్యంబు కల్లోల దేవత కాస్థానమగును.

రావ—ఓరి స్వజన్మవిస్మృతుఁడా ! మనము బ్రహ్మరాక్షసులముగాన బ్రాహ్మణులము కాము. నా యభ్యుదయముఁ గోరక వితండ్లవాదము లాడుచున్న నిన్ను ఖరాసిఁబరిమార్చినఁ గాని యితరులకు జ్ఞానముఁ గలుగదు.

విభీ—ఆపని రామమూర్తి మిమ్ముఁ గావించునేమో యని భీతినందుచుంటిని మహావ్రభూ !

రావ—ఏమి ? రాముఁడు నన్ను చంపునని నిర్భయముగాఁ బలుకుచుంటివా? రాముఁడు నన్నుఁ జంపునా? ఛీ రామనేవకా ! జ్ఞాతివైరిముఁ బూని నా నాశనముఁ గోరుచుంటివా? తులువా! నురేంద్రాదుల గడగడ లాడించిన నానోటి కెదురాడిన చండాలుఁడుతమ్ముఁడైన సరే! తనయుఁడైనసరే! నా కరవా లాగ్ని కెర గావలసినదే. వాని రక్తమాంసంబులు భూతభేతాశ కాకినీఘాకినుల కాహరించు జేసెన. రామవిజయమును నామరణమును సూచించిన దురాపనదు నీ రాత్రించరకాండముల యెదుటఖండించిలంకాపురీకవాటంబునఁదోరణంబుఁ గట్టెద. చనువిచ్చినకొలఁదియు, ననరానిమాటలాడిన నీవునాతమ్ముండవుగావు. నేను నీ కన్ననుగాను. నా హిత మపేక్షింపక నా యొడిలోనిత్రాచుఁబామువై నాతోమ్ముపై కుంపటివై నానాశనముం గోరిన నిన్ను నాపాదతాడనాహతికేబాలుగావించి పురము వెడలింపవలసినదే ! ఛీ ! చండాలుఁడా ! విభీషణ హత కా! నా యెదుటనుండి లెమ్ము. నీమొగము చూడఁగూడదు, నీతిపోవేని నిన్నుఁజూపుట నిజము.

6. అనుబంధము.

విభీ—అన్నయ్యా! మీ చెవులకుఁ జక్కని పానకము వంటి మాట
లాడకపోయిననినన్నుఁ జంపెదననుచుంటిగా! అయ్యమోయా!
ఇదేమి యవివేకము? మహాప్రభూ! ఎన్నఁడైన నన్నుఁ బల్లెత్తు
మాటాడి యెఱుంగుదురా? ఇన్ని దూషణంబులు మీనోట
వెలువడుట మీ వినాశంబునకే యని నాకు భయంబొదపు
చున్నది. లంకాపురపువిలయ కాలమును సూచించి నీమహా
తాపతంబులకు నాశరీర మాపాదమస్తకమును గడగడవణంకు
చున్నది. తమ్ముడను మీ శ్రేయస్సుంగోరి నీడవలె నిలచి
యేవివత్తును రాకుండ సంతరాత్మవలె బోధించుచున్నాను.
నాతప్పలను తామించి యెప్పులనే స్వీకరింపుడు. మీక్షేమ
మును మీ రాలోచించుకొనుడు. నన్ను జంపిన జంపుడు.
మీపాదములకడ చర్మంబు నొలిచి నమర్పించుటకే సర్వసిద్ధ
ముగా నున్నాను. నా రాజభక్తియందు సందేహించినను
సరే! నన్ను దోహి యనుకొన్నను సరే! నేను మీవిలయ
ము నాసించితి ననుకొన్నను సరే! మీరు బాగుపడినఁజాలును.
మీకపాయము రాకున్నఁజాలును. మనవంశమును నిర్మూ
లముఁజేయకుడు. మన పుత్రమిత్ర కళత్రములను సంగ్రామ
భూమిపాలు చేయకుడు. దానవవంశము నరులచే నిర్మూల
మయ్యెనను గుష్కీర్తి ఘటించకుడు. నామనవి వినుడు.
అంతడనుక మీపాదంబులను వదలను (పాదములపైఁ బడును.)

రావ—(పాదములతో శిరముఁదన్ని)

7. అనుబంధము.

ఛీ! రామాభిమానీ! దోహి! లెమ్ము. నాపాదములఁ
గళంక మొనరింపకుము. లెమ్ము. ఆరామునేయాశ్రయింపుము. నేను

నీహితమును వినను. నాసర్వ బంధువులు నశించిన సరే! కులము కూలిన సరే! నేను మరణించిన సరే! రాముని శరణనను. నీతను విడువను. నిన్ను త్షమింపను. ఇతముందు నీవు నాకంటబడినజంపక మానను.

విభీ—మహావ్రభూ! ధన్యుడను. మీపాదతాడసమువలన ధన్యుడ నైతిని, కాని తమదర్శనము నాకుఁదిరిగి యెట్టిస్థితిలోఁగలుగు నోయనివిచారించుచుంటిని. నాతప్పుల నన్నిటిని త్షమింపుఁడు. నేనుమీకేకేమియుఁ జెప్పదలంచుకొనలేదు. ఓసభాసదులారా! మీకందఱు నితముందు దానవేంద్రుని తిండిఁ దినువారు. అతని యభివృద్ధిఁ గోరవలసినవారు అతని బ్రదుకే మీబ్రదుకు. నాహితోపదేశము నానాదరునకు సహింపక పోయెను. మీలోనెవ్వరైన బుద్ధిమంతు లున్నచో దానవేంద్రుని ప్రాణములను రక్షించుచారిని జూడుఁడు. లేనిచో దానవేంద్రునినాశనమునిశ్చయము. నిశ్చయము.నిశ్చయము గావణరాజేద్రా! నేను పోవుచున్నాను. సభాసదులారా! సెలవు. (నిష్క్రమించును.)

ద్విజం—ఆహాహా! ఎంతబుద్ధిమంతుఁడు మనలనువిడిచిపోయినాఁడు? అబ్బబ్బ! ఎంత యల్లరి చేసినాఁడు. దానవేంద్రున కిప్పుడు శని వదలి నట్లున్నది.

ప్రహ—కలిపురుషుడవు. నీవొక్కడవే వదలవలసియున్నది.

రావ—సభాసదులారా! ఇంక సభచాలింపుఁడు. నాహృదయ మీ దినమున కలతవడి యున్నది.

ప్ర—భాగ్యము. (అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

ప్రథమాంకము సంపూర్ణము.

తెర వ్రాలును.

శ్రీ

లక్ష్మణ మూర్తి

ద్వితీయాంకము.

రంగము : — సముద్రతీరము

(తొలగి)

1. అన బంధము.

జయ! రామభద్రా ! జయ ! రాణీవలోచనా ! జయ!

సుగ్రీ—మహాత్మా! రామభద్రా ! కపిసేనలు కోటవల మొరిరి
చుచు సమాద్ర మధినింబునకు వచ్చుచున్నవి. కాలయాపనం
బున కిది వేళగాదు. సెలవియవలయును.

నీలు—(తెత్తరముతో పగి) రామప్పిభో! ప్రమాదము. ప్రమా
దము. సుగ్రీవరాజుగదా ! త్వరపడవలయు.

సుగ్రీ—నీలా! ఏమది?

నీలు—ఎవడో యొకరాక్షసుడు నలువైపుల పరిసరాలతోడ న
శిమార్గంబున మహానగరు వచ్చుచున్నాడు.

సుగ్రీ—అ!అ! ఏమి! దురాత్ముడొక్కడ?

నీలు—మహాత్మా! అక్కడ అక్కడ. మేఘమాలినిలగుడి దగ్గ
చున్ననాడు

సుగ్రీ—కపివీరులారా! త్వరపడుడు. ఆమరాత్ముని మాక్లమస్థంజు
ననే యెదుర్కొనుడు. వాని కండ్లు చీల్చి కాకులకాహార
మిడుడు. రక్తంబును బిత్తులకుఁ దర్హము లొసంగుడు.
చీల్చుడు. పేల్చుడు. పేల్చుడు.

(విభీషణుడు ప్రవేశము)

విభీ—రామచంద్రప్రభూ! రక్షింపుము. రక్షింపుము. శరణాగతుఁ
డను. నీ కవకార మొనర్చువాడనుగాను. నీదాసానుదానుఁ
డను. నీ పాదరాజీవములం గొలువ వచ్చిన భక్తకోటిలోని
వాడను. నీలనీరదశ్యామా! కొదండరామా! స్థుణస్తామా!
రిపులోకభీమా! జానకీమనఃకువలయకామా! సంప్రాణసౌం
దర్యవిరసితసోమా! రక్షింపుము. రక్షింపుము. నా సోదరు
లగు నీకపిలోకంబుపాదంబులఁ గొలుచువాడ. నీనేవత్తైంక
ర్యమున నీపావ జీవితంబు విడుచువాడ. చుగాశ్శుం డగు
మాయన్న రావణహతకుండు నన్నెడనుకొలఁదన్ని సభామ
ధ్యంబున వెడలనడవ నీశరణంబువేసెవచ్చిన దీనుండను విభీ
షణ నాముడను.

కాశ్యప—ఓ విభీషణా! లెమ్ము. కష్టములసంభూతుఁడ నగు నన్ను
శరణంబు వేసిన నీకు ముఱు బెన్నుడుం గలుగదు. ఫాలా
క్షుం డెదురై నగీటడచి నిన్నురక్షించుగాడ. సూర్యచంద్ర
నక్షత్రాదిగ్రహంబులును, భూమ్యాకాశంబులును, నష్టని
కులును, బంచభూతములునుసాక్షులుగా నిన్నురక్షించిరి.
నీ కభయంబొసంగితి. ఈ రామబాణమే నీకు శ్రీరామరహం
ఈ భుజాయుగళమే నీకు పూర్ణరక్షణము. నా యండయే
నీకు లేయెడ. కవులారా! ఈ విభీషణుండు శత్రుండనివిరో
ధింపనిలగు. పరేండనిఁ బుకపలదు. దనుజుడనియనుమానింప

జనము. నేనధియ మిచ్చితి. నా పాదంబులం బడి రక్షింపు
మన్నవాఁ డెవ్వఁడైన నలే ! రక్షింపక మానసు.

8. అనుబంధము.

సుగ్రీ—అయ్యయ్యో ! మహాత్మా ! ఇదేమి విచారము ? ఎన్నడు
నెఱుంగు యొగంతుకుండే ! క్రూరుండగు రాత్రించకుండే !
సీతాపహరణపాంసనుండగు రావణహతకుని తమ్ముడే ! గర్భ
శమనకుఁ గూర్చువాడే ! ఇట్టి వానిని నమ్మి యిట్టి సంకట
విషమసమయమున దిగ్గజకుఁ దీర్చుచునా ? రామచంద్ర
క్షణ ! ఇదేమి రాజనీతి ! మాకుఁ జెప్పవలసినవారు గదా !
త్రాచుపామును నొడిలోఁ దేప్పితి చేమి ?

రాము—సుగ్రీవా ! నిఘ్నముగు రాజనీతిని నే నెన్నడు నానించిన
వాడను గాను. మాఁడుఁ సిద్ధమైన వట్టాభిషేకము నులిప్పివా
శ్యముకొలకు విసర్జించి యుడివలఁ బట్టిన నేనిప్పుడు రాజనీతి
నానింతునని యేమి మౌనము ? రక్షింపునని పాదములంబడిన
శ్రావణి రక్షించినప్పుడే నాకుగౌరవము గాని యాతరుణ్యమున
నాతనిదలన నాకొప్పు యేమున్నది ? దేవేంద్రాద్రినిలింప
విరోధి యగు రావణసకుడమ్ముడై పులస్త్యబ్రహ్మ కుమార
కుడైన విభీషణుడు నామాత్రుండైన నాకు శరణుగురుకన్న
పశేషకాన్య మేమి కలగు ? ఈతని సొక్క రక్షించుటయే
కాదు. కవులారా ! వినుడు. విశారద యిందులకు సాహసముగా
నుందురు గాక. సకల దేవతాదైత్యులు నీ రాముఁడు ప్రత్యేక
పూర్వకముగఁ బలుకు నిరసనము నాలింపుడు.

గీ. ప్రళయరుద్రుఁ డెవ్వఁడని • పచ్చుగాక

చోను వెనుకూరి రావణా • నగు నశ్విని

దీపితాచంద్ర మైన లం ♦ కాపురాధి
కార మీ విభీషణునకు ♦ గట్టువాడ.

కపులందఱు—జయ—శ్రీరామచంద్రునకు—జయ.

రాము—విభీషణా ! రావణుని పధిగవకమున్నే లంకాపురాధిపత్యమును నీ కొనఁగితిని. రావణునిధానంతరము నీశిరమునఁగిరిటము గీలించువాడ. ఇప్పటి కీపుష్పహాముచే విభీషణ పట్టాభిషేకమహోత్సవానందము మాకందఱుకుఁ గలుగుగాక (విభీషణునకుఁ బుష్పహారము వేయును. కరితాళములు.)

శిశి—ధన్యాత్ముడ ! ధన్యాత్ముడ ! రామచంద్రవ్రథూ ! చరితాత్ముడనైతిని దేవదానవి మానవాదులలో నీవంటి యనమానచాత్ముడు లేడు. నీ పాదపద్మములకన్న నాకు లంకాపూరమేకాదు—గర్విర్పట్టాభిషేకమైన నానంగజనకముగాదు. శైత్రుని నిమ్ముడని నిరాకరింతువని పుట్టెను భీతితో నున్న నాహృదయమున కానందామృతాభిషేక మయ్యెను. కపివీరులారా ! విధివశంబునఁ గ్రూరదానవవంశమున జనియించిన యీ నిర్మాణ్యుని వైరియని పరోధాపక మన్నింపుడు. మీ కందఱికివే ఎదవేల సమస్కారంబులు.

9. అనుబాధము

హను—నిశ్చిషణా!

10 అనుబాధము.

గీ. హుశయింపగమయ్య రా ♦ తునుడ నేను
వీరు కపులంచు సేమనఁ ♦ విమలమైన
నీదు సద్బుద్ధి నే నెల్లి ♦ గిలినినాడె
నన్ను గొల్పినయపుడు లం ♦ కాపురమున.

(పాదాలించకొనునా),

పిట్ట—మారుతీ ! నీదయకుఁ జాత్రుఁడను,

సుగ్రీ—మహాత్మా ! రామప్రభా! శరణాగతు లగు వాని రక్షించు
తే నాకర్తవ్యమని మీకు పలికితిరి. సంతసం బయ్యె. కాని
మహాత్మా! విభీషణునకు లంకారాజ్యంబు నిడితిరి గదా!
ఇన్నిడు జానకీదేవి నిర్బంధ రావణుడే వచ్చి మీకు శరణా
గతుండైనచో విభీషణ వట్టాభి షేకము నుపహరించు
కొందురా?

రాము—సుగ్రీవా ! ఎంతెన్నెఱ్ఱివాడవు! రావణుడే నాకు శరణున్న
చో నాతనికి నాయయ్యాధ్య నిచ్చి నేను వర్ణశాలలోఁ గాఁ
పురముండనా ?

సుగ్రీ—టహో ! కవులారా ! వింటిరా ! రామచంద్రమూర్తి
పాజన్యము; రామచంద్రముండ్రి యాశ్రితవాత్సల్యము; రామ
చంద్రమూర్తి శరణాగతరక్షణాసక్తి.

రాము—సుగ్రీవా! నానికేయి గాని మనము సముద్రము లంఘించు
టకుఁ దగిన ప్రయత్నంబు లొనరింపుము.

సుగ్రీ—మహాప్రభూ ! నవ్యపన్నా హమ్మై గున్నది. కవులందఱును
పర్వత, వృక్ష, శిలాటులతోడ సిద్ధముగా నున్నారు.

రాము—మనమందఱుము సముద్రద్రవనిఁ బ్రార్థింతము.

(రాముఁడు దర్శశయనమున నుండును. సముద్రము కనబడును)

అంతః—

11 అనుబంధము.

రాము—హే రత్నాకరా ! సమస్తప్రాణిలోకాధారా ! దుష్టరావణ
హరణార్థము చేసుచున్న మాకు దారి నిమ్ము. మమ్ము రక్షిం
పుము. (సముద్రము ప్రార్థించుచున్నది).

సుగ్రీ—మహాత్మా ! ఏమి యిది ? సాగరము మనపైకి మఱింత
 నిజ్యంధించుచున్నది. ఏది మార్గము?
 రాము—(కోపముతో) , రే ! నాగంచుడా! ఏమిరా కండకావర
 ము ! సౌమ్యంబునఁ బ్రార్థించికోలఁదియు మిడిసిపడుచున్న
 నిన్ను నాశంకాండములచే బంధించి మఱి లమించెడఁ గాక!

12 అనుబంధము.

ఒరీ! దుష్మతి! రామబాణదమనో ♦ ద్యోగంబు నూహింపకే
 ధీరత్వంబున పొంగు నిన్ను భయ వ ♦ ర్తిం జేసి పోగార్చి నీ
 పారావార మతిక్రమించెదను గ ♦ ర్వం బెల్లఁ దూలించెదన్
 శ్రీరాము న్నును నేమిగాఁ దలఁచితో ♦ ధీ! వార్ధిజేనాధమా!
 (అని శరంబు నెత్తగా) (సముద్రుఁడు ప్రత్యక్షమై)

12 అనుబంధము.

సము—రామచంద్రమూర్తి! శాంతింపుము. శాంతింపుము. అనేయది
 బగునీబాణంబు ననాధు డనగు నాపై నెత్తి కుము నిన్ను నెరగ
 ర్పించిన మహానందంబున నుద్వేగితిగాని విరోధంబుఁ
 గాదు. నా యపరాధంబులను మన్నింపుము. విశ్వీకర్మనంది
 నుండగు నలునచేఁ బ్రవేశంబుల లెక్కించి నా కుమారుడగు
 నీలనిచే నన్ను బంధింపజేసి శీఘ్రముగా లంకం బేరి దూరా
 త్ముండగు రావణుని వధించి జయము నొందుము. నీకుఁ
 గల్యాణమగుగాక! రామచంద్రా! నాకు సెలవు. పోయి
 వచ్చెదను.

(నిష్క్రమించుచు)

(కవులు సాగరమును బంధించి దానిపోవునున్నారు)

తెరవార్చును.

2 వ రంగము — రాజవీధి.

(ద్వీజింహ పోహట్టలు ! పవేశము)

ప్రహ — ద్వీజింహ! ఈ వింత వింటివా?

ద్వీజిం — ఏమింత? నముద్రముపైఁ బర్వతములు దేలుటయే కాదా!
ఆ! వింటిని. ఇంతకుముందే!

ప్రహ — అదికాదోయి! అంతకన్న పెద్దవింత. వింతన్నమితా!

ద్వీజిం — ఏదామింత?

ప్రహ — చుట్టప్రక్కల నెవ్వరును లేరుగదా! బిగ్గరిగాఁ జెప్పఁగూ
డని వింత. రాజదోహములలోఁ జేరిన నిషయము.

ద్వీజిం — ఎందులకు?

ప్రహ — మన రావణరాజేంద్రుని సుగ్రీవుఁ డను కోతిరాజు నచ్చి
పండ్లు విటుగఁదన్నినాఁడు.

ద్వీజిం — ఆ! ఆ! నిజముగానా? అట్లయిన నీషయ మంతరహస్య
ముగాఁదగినదేమి?

ప్రహ — వెట్టివాఁడా! నాలుకపై జడివలె గొప్పవారి యవమానము
పొక్కు ననుకొంటివా?

ద్వీజిం — నేచిది నమ్మలేకన్నాను. ఎట్లుకన్నరాఁడు? ఏమి జరిగినది?

ప్రహ — కప్పిసైన్యము సువేల్పాద్రిప్రదేశమున విడిసియుండగా రావ
ణాదులు కోటబురుజుపై విచిత్రముగాఁ జూచుచుండిరి. ఆ
తరుణమును గనిపెట్టి సుగ్రీవుఁడు గోపురముపై కెగిరి రావ
ణుని కిరీటములు దివ్యము, భుజకీర్తు లిరువదియు భూమిపైఁ
బడునట్లు తన్నెను.

ద్వీజిం — సెనానా! ఆనయమున రావణుని నేను చూచి యున్నాను
నేని యొక పెద్దప్రబంధము చూసియున్నాను.

ప్రహ—ఇంతవరకు రాజు విజయమును వాగ్వి పదిగాళ్ళు గడించు
కొన్న యాస్థానికపుల నెలుంగును గాని రాజావమానమును
రచించినవారి నెలుంగను.

ద్వీజం—నెట్టచాడ! మేము సామాన్యకపులముగాము. వైద్యకపుల
ము. మా కొకవంక కన్నీరు నొనవంక పన్నీరు నొకవంక తైరవి
నొకవంక పన్ను పాతెక్తైరవి, నొకదొన్నెలో నొకదము నొక
గిన్నెలో దులసితీర్థము.

ప్రహ—ఈ శుభాశుభసౌఖ్య మొందులకు ? నీకు పెట్టినాడు
పెండ్లి, పెట్టనివాడు శ్రాధమా యేమి?

ద్వీజం—అదికాదోయి! మాకు కెందు సేకకాలముననే ఇదేలాక్యము
భద్ర బ్రతుకు జేరువు మార్గము. రాజావమానప్రబంధము.
నొకపెట్టెలోను, రాజగనితయస్రబంధము నొకపెట్టెలోను
దాచి మేకు బంధించేసి యున్నదో ముందుముందెంతయక్క
లకు వచ్చుననుకొన్నావు? రాముడుగెలచిన విది, రావణుడు
గెలచిన నది బయటకుదీసి రెండవిది కాల్చివేయుదును.

ప్రహ—నీతెలివి తగులబడినటు లున్నది ఈలోపు నీ కెందుపుస్త
కములు బయటపడినచో రావణరాజు నిన్ను బ్రదికియండ
గా కాల్చివేయును. ఈలోపువిన్నయిన కిష్కెత్తివేషము లేవి?
దీని నెవ్వరైన విన్న సంతముచ్చి!

ద్వీజం—అబ్బే ! అబ్బే ! లేదోయి, ప్రహస్తా ! నే నూరకే వరహాస
మున కంటిని. విజయముకొన్నవా యేమి ?

ప్రహ—దొంగముండ కొడుకా ! కెందు నావలలో గాలుబెట్టిన
వాడు జలాంతరిపురేశ్వరుడే యగును. బాగత్త.

ద్వీజం—దానకేమిలే ! దానకేమిలే ! కాని ప్రహస్తా ! నా కిష్కెత్తా
తెము, జెప్పవేది నేను? నీజ్జివె గొండలు తేలివంట గాదా

ప్రహ—అవును. అవి గానుగుహత్యైముచేతనే జేరినవి చెప్పకొనుచున్నారు.

ద్వితీం—నీవు దీనిని నమ్మువా ?

ప్రహ—నమ్మవలయునో లేదో ? ఏమనఁగలము ? ఇట్లు జేయుట నిజము. వానిపై రామ, లక్ష్మణ, విభీషణసహితకపిసైన్యము నడచివచ్చుట నిజము కొంతసేపుకొండలు మురుగఁగాఁబ్రతికొండపై శ్రీరామకాయ చురి ప్రాసరిన. అంతటితో నవి మఱి మురుగలేదట.

ద్వితీం—నాకు గట్టుకథలఁజెప్పి నమ్మిపడరాదుచున్నాను.

(తెరలో) నీకు కట్టుకథలు చెప్పి నమ్మించుట లేదు. మహాకాయా ! ఇప్పుడే మరలాబా సభింక చెప్పుట నిజము.

ద్వితీం—ఏమిహస్తా ! రామరామ ! ఇటు నచ్చుట గున మహాకాయ మహాకాయాదులు చనుచున్నాడు. మాయను బడయు.

(తెరలో)

ప్రహస్త ద్వితీంహులారా ! గానమును కథను వచ్చుచున్నాఁడు. మీరును నడుగులోనడగు వేయిచున్నారే !

ద్వితీం—ఊహించినంతటి యానాడప్రహస్తాతో నడక నాకు న

ప్రహ—ఓ ! నమిమూనుమూలభయమునొడిచి ! నీవును నీ సహచారులు నేరు నద్దినది.

(ఇరువుర నిష్క్రమింతురు)

అంతఃకథ

శి వ ర గమ — రావణభీ,

(రావణ, ప్రహస్త, ద్వితీంహ, మ హిమాదగ, మహాకాయలు

ప్రవేశింతురు.)

రావ—ప్రహస్తా ! రాముడు కపిసైన్యములతో నిచ్చియూరిబయట

నున్నాడు. ఏరాత్రియో, ఏవగలో యుద్ధాంభో మగిసము.
ఇప్పుట్టున నతిభాగదూకులమై యుండవలయును. ఇంతవఱకు
మన మొకరిపై దండెత్తిన గలదుగాని యొకరుమచ్చపై దండె
త్తినదిలేదు. అందుల కిదియే మొదలు.

సీ. నలువంకఁ గల యగ ధ్వజోన్మగతన
పుంగవశోభి గా ధ్వజవలయు
కోటకొమ్మలయందు ధ్వజముల యందు
గూఢచారుల సమ ధ్వజవలయు
పవనవీధులలోన ధ్వజవలయు
నోడక యొక్కక ధ్వజవలయు
అహోరసామగ్రి ధ్వజవలయు
నొకరితో నేయు ధ్వజవలయు.

గీ. హితులకైన నిండుగ మన నీయరాకు
నల్లముల మరముల వేగు ధ్వజవలయు
కోటకొమ్మల దాసరుల శో ధ్వజవలయు
చెలంగి పదివేలకనుల నీ ధ్వజవలయు.

ప్రహరములందు బేవరవారి యాహారము మొనరింపను.

రావలములందు సునని సలిపినయూతము చాలదు. ఇట్టి యుద్ధనయము
మన సుకమంతకనుగల్గి మోగిన నంబుమంచిది. చేసినసనినే
సదాచరులు విమర్శించుకొనవలయు. చేయబోవుపనింతులకు
కాదుగా విమర్శించుకొనవలయు. అగినదానినే సదిసారు
యెదురుచూచు. హెచ్చరించినవానినే మరల మరల హెచ్చరిం
చువలయు అన్ని పనులును సేవకులపై నుంపక స్వయముగా
సేవ నవలయు. ఒకవేళ సేవకులపై నుంచితిమోదానోడిదిగి
స్వయంవిమర్శనము సేయవలయును.

హాహా — మహాపాపం నానతి శిరసావహించితిని.

రాజ — ద్విజంహా ! నిన్ను నమ్మినపని యేమియు సానుకూలపడినది గాదు, అపనినే నీ వానరించి యున్నచో నింతలొందరలే హా యియ్యండును, లక్ష్మీతనుమనము వశము చేసికొని యుడిన చో రామాంబువ్వరికొలకు యుద్ధము చేయును.

ద్విజం — మహాపాపం! తమరు నా కాజ్ఞాపించిన తరువాతేనువై ద్విజాశ్రమము లనేకము విమర్శించితిని.

రావ — అగదేదయిన మన కీచుకూలమగు ప్రక్రియ కనుపడినదా లేదా ?

ద్విజం — మహారాజా ! మీదయ చల్లగా నుండవలెను గాని శాస్త్రమునునది యున్నప్పుడువశీకరణమంత్రములు తంత్రములుమరు గుమంతులు లేకుండునా ?

రావ — ఏదయిన లభించినట్లుగా?

ద్విజం — అవధాంపుడు దీని ప్రక్రియ. ఇదికి దక్షిణముగా నున్న మన్నుల దేవ్వి యుత్తరముగానుంచిదానియో? దోకయుమ్మెత్త చెట్లును నాటవలయును. దాని మొనకిరాయును దేవ్వి మూలములు గాడిదపాలతో; నూడుగునునెలతో, నూరనిచ్చి దానిని వలచిస్త్రీ కీచ్చిన పులివంటిదోననుగుక్కలలే వెంటబడి వచ్చును.

హాహా — ఛీ ! ఛీ ! ఛీ ! నీప్రక్రియ పాడయినట్లు లున్నది. ఉమ్మెత్తి చెట్లు నాటు పెప్పుడులది పెరుగుచున్నదా? కామిమ్మెత్తి ఈలోపల రామరావణయుద్ధముకాదా ! మన మెవ్వరికో యొరికి దాసులమై లంకలో ప్రాతకాపులము గామా

ద్విజం — మహారాజా ! ఈస్మిహస్తుగునరికొ మొకరికి దాసులమనెదో

మని పలుకుచు, మీ పరాజయమున నర్థాంగికారమును సూచించుచున్నాఁడు.

రావ—ఆతని మాటలతో నేమి ? ద్వీజిహా ! మఱొక ప్రక్రియల దెలుపును -

ద్వీజి—మహాప్రభూ! చిత్తగిగుఁడు. పగలు కేకి వేసిన గ్రుడ్ల కూబను పట్టి తెచ్చి దానిచేబల్లని తినిపించి దాని యమేధ్యమును వలచినవారు పలపుకత్తై నెత్తిపెనయిదునిమిషములు రాయవలయును.

రావ—బాగు. బాగు. నీప్రక్రియ నెఱవేరు తెంతసంభవము నే నామెనెత్తిని రాయుటయు సంతయసంభవమే !

ద్వీజి—(అ) మీరు రాయుట యసంభవమేమి మహాప్రభూ ?

ప్రహ—తెలివితక్కువపీనుఁగా ! ఇష్టములేనికాంతల నంటినయరణిం తువని యీయనను శాపమున్నది గదా !

రావ—హా ! నీతా ! నీతా !

గీ, బహుతపములచేత శివంకజాననుని మె

స్పించినాఁడు గాన్పి శిమించుబోడి !

అనయమును స్మరించినను గాని నాపైనఁ

గరుణరా దదేమి * శాఁణాబా ?

(తెరలో)

మహాప్రభూ ! జాగ్రత్త !

రావ—హా ! ఎవఁడెరా అది ?

(తెరలో)

ఒక పిల్లకోతియూ కాశమ్మామున దిగి దేవరసభలోనికి వచ్చుచున్నది-

(అంగదుఁడు (ఎశేశము)

14 అనుబంధము.

రావ—రాత్రించదులారా ! చూచెద రేమి? వీనిని బట్టుకొనుడు.
కొట్టుడు. చంపుడు.

ప్రహ—ఒక ముండకొడుకు వచ్చి మాకొంప లంటించిపోయినాడు.
ఇప్పుడు నిన్ను నేడి పనముపై వేయించుకొని తినకపోములే.

ద్విజం—వహ్వో! వహ్వో!! మర్కటకాసీ శ్వరీవేహ్యము చేయుటకై
యెన్ని నాశ్వునుండియో కాల యాచన మగుచుండెను. ఇప్పుడు
మంచినోతి దొరికినది. మహాభూ ! ఈకోతితో నాలేహ్య
మును చేయించుకొని వానితిరా సీత రెండునిమిషములలో
చేజుక్కును.

మహా—రే ! మర్కటాధమా ! నీవును రామసేవకుడవేమో చెప్పు
ము సీతగదూర్చి భైరవపూజచేయుచును.

ద్విజ—యోధానుయోధులచే నిండి భయంకరమైన లంకాధినాథ
సభామంటపమధ్యమునకు మరణము నానింది వచ్చిపటరా
జ్ఞాపీనుడా !

రావ—ఒరి ! నీ వెవ్వడివి? నీ పేరేమి? మాటాడవేమి?

అంగ—రావణా ! గవ్వపనిచేయని యీ కొరమాలినదండును, యీ
విగ్రహపు వుస్తిగల పెద్దమ్మలన, యీ తిండిదుడుగు వినాయ
కులను, యీ మొరుగుడుకుక్కలను, యీ బోకురుకప్పలను
నీ వెక్కడ సంపాదించితివి? వీరడవ్వితోడనేనా గామవిజయ
మునకు బయలుదేరుచుది?

రావ—అ! ఏమిగా నీ వాక్యము. ఏమిగా ! నీ గగన్వభావము
నీవు రాముని బానిసవేనా? వీరిందఱుచునీకంటికి బనికియాలిన
చెత్తగాఁ గాన్పించుచుండిరేమి? ఎంతవనికియాలిన చెత్తలై
నను కోతులు గారు గదా ! కొండ్రముచ్చులు కారు గదా!
కాయలు తిని బ్రగ్గుకు చతుష్పాత్తులు కారు గదా ! ఈవీరు

లందఱును కోతులను గెలువవేరనుకొంటివా?

అంగ—భీ! దానవాధమా! వ్రేలకుము. రామ నేనాసామర్థ్యము
నొలుకొనఁదిలఁచినవాఁడ వింటి తొందర పడెదవేమి?

కోతియే నుమి! నీన్ను కొనవాలమునఁజాట్టి
ముమ్మారు వార్ధిలోఁముంచియెత్తె
కొత్తియేనుమి! లంఁకలోఁబొమ్మలఁగాల్చి
పలున గాక్షనకొటిభంగవలచె
యేనుమి! నీనుకొనుగుని వధియించి
శ్రీగామముదిగ్గిక నీతి కిచ్చె
కోతులే నుమి! మహా కోలాహలంబున
నందితవార్ధిలం నీచి మించె

గీ. కోతియే ను మిక్కులు నిరంకుశత నీకుఁ
జొద్యము భయంబుఁ గలిగించు నీచున్న వీడు;
కోతులే నిన్న మొదలటఁ గూర్చుగలరు
కోతిసామర్థ మెరుగవోళ్ళటిలబుద్ధి.

అహిరస్తనములవలె నాకారమునకే గాని యనసకమునకుఁబరికి గాని
యూ పనికిచూలిన రాక్షసదంపతు రామదంపతుల బోల్పుచుంటివా
రాక్షసాధమా! గామూచుచగులకును రావణానుచగులకును స్వర్గ
పాతాళంబులకుఁ గల దూరముగాదా ?

15. అనుబంధము.

రావ—ఓరీ మర్కటాధమా! నీవు రాజసభాధర్మంబుల నెఱు గని
యనాగరికుఁడవు గాననీమర్యాదావిరహితసభావణంబులను
మేము సరకుచేయుము. నీ సేరేమి?

గ—దూ నవకులపాంసనా! ఔను, నీవు నిక్కమే పలికితివి. మేము

తానవనభాధర్మముల నెఱుంగనిమాట నిక్కునమే! అయినను
ప్రతిపక్షుండ నగు నీవు నాచేరకిగిలివి గాన వినుము.

గీ. ఎఱుంగుదువు గద ! వాలి న • హీనబలుని
నతని పుత్రుండ సంగదా • హ్వయుండ నేను
పావనుండగు రిఘురాము • బలబ సతిని
దివ్య సందేశ వార్తను • దెచ్చినాడ.

తాన—(అశురతతో) ఏమీ ! అంగదుడవు నీవేనా ?

ద్వీజం—ప్రహస్తా! రావణరాజు అంగదుడవునీవేనా? నీవేనా? యని,
యంత నాత్రముతో నకిగె నేమి?

ప్రహ—వీడు ఘందోడిరిని బెడ్డాడెను.

ద్వీజం—అధపుతుండగు క్షేత్రజనియం దభిమాన మేమి?

ప్రహ—అభిమానము గాదు. అవమాన మగునని భీతి.

రావ—ఓరి వై రిరాజాభిమానవిద్యాపారంగతా ! అంగదా! నీప్రత్యక్ష
క్షవై రియగు రామునకుగానినవై సదిచాలకల్గిన భిమానము
లను పృథ్వీయములుగా విసిరించి నాశడరాయ బారిమాను
నడువనచ్చితివలగా !

అంగ—రావణా ! రాముడు నాని ప్రత్యక్షుడైరి యెట్ల?

రావ—ఎటులా? నీ వెఱుంగవా?

నీనీ పితంబడియా • నిదు నుగ్రీవుని

ప్రోత్సాహమున నతి • దోహి యగుచు.

జెట్టుచాటగు దోట • జేరి నీతంకి నే

కాశుగావలతిచేత • మాతుని జేసి

భీ వందదగిన యా • నిఖిలరాజ్యాధికా

రిగ్గునకు నుగ్రీవు • రాజు జేసి

నిర్భాగ్యు నొసరి చి • కీకండ్లు దుడిచిన

సాపాత్ము పాద మల్ • బట్టి వాని

గీ. విష్ణువంశును పూజించి • నెలిలి నగుచు

తచ్చుణములు గడిగి తీ • ధంబుద్రావ

దలచివాడవొ న్నికికం • దా ! యిక్కేను

టంచు నాకడ కలుల నే • తెంచినావు.

అంగ—దానవాధనూ ! నీ యుక్తి నే నెఱుంగుచును. నీ సీతతోప
దేశమును నే నెఱుంగుచును నీ నయనగళనమును నే నెఱుం
గుచును. నీ యవ్యాపకాభివానుగ్రహమును నే నెఱుంగుచును.
నీభేదోపాయములు నులులచిగా సామోపాయములను నిత్తుర
మిమ్ము. తెగనాగక మాశ్రయముచెంద్రమూర్తి సంచేశమార్ప
నాలకింపుము.

తావ—ఎట్లు ?

అంగ—ఁగావణా ! బ్రహ్మబంధూ ! లంకాధిపా ! నీవు బన్ధుంబున
నుత్తమోత్తమండవు. అందుచు రాక్షసస్వభావలవ న చెడి
తివి. సాధ్వీయగు నాపత్నిని నీకును దెలివోమిం గొని చచ్చు
నీకు పశ్చాత్తాపంబున బ్రాయశ్చిత్తము కాగలదు. కృష్ణు
కై నివిజ్ఞానినై పరనారీలోల దుష్టబుద్ధిని మఱిచుకొని
మత్సన్నిధికి నీతం గొనిదెచ్చి సమర్పి పుము. కానివోమన
యిరువురి నడుమ మహాసంగ్రామము ప్రవర్తిల్లు. అందు పాప
కార్యములే నిష్కర్షాధిగాగల నీకు నిజయంబు గలుగు టకుదు.
చేతులార లంకారాక్షుమును నాశనముజేసితివేని నీ తమ్ముని
రాజ్యపంపాలనంబునకు శ్లోభనము నప్పగింతువేమో యని ని
చారించువాడవు. దూర ములోచింపుము, అని శ్రీరామచం
ద్రమూర్తి మోతో వచింపుమనెను.

రావ—అ! ఏమి రావని గొప్పలాటములు? తనవిజయమును తా
నప్పుడే సిగ్గవచెనుగా!

అంగ—తన విజయమను, నీవరాజయమును నీతాపహరణ కాలం
బునఁ గాలమే నిర్ణయించినది. ధర్మాధర్మ సంగ్రామ ఫలిత
మిప్పుడు క్రొత్తగా మనము నిర్ణయింపవలసిన దేమి?

రావ—అ! అటులనా? అట్లు నీనోట రాముఁడు సాటఁబంపె నేమి?

అంగ—ఓరీ మందమతీ! నిబుద్ధి ముఁదొంగ నున్నదా!

సీ. లేడివై పొమ్మన్న ♦ కాఁడు మారీచుఁడు

న్యాయబోధను నీకు ♦ నేయలేదె?

దొంగిలించి నాఁడు ♦ మరెనిం బిదియటంచు

కల జానకీదేవి ♦ తెలుపలేదె?

లంకి గల్గిననాఁడు ♦ జంకక నూరుతి

చెడుగు నీకీదయంచు ♦ జెప్పలేదె?

కాలఁ నన్ని ననాఁడు ♦ ఘనుఁడు ధభీషణు

డలయ నఘమంచు ♦ బలుక లేదె?

గీ. అనుక్షణము బుద్ధు నీయంత ♦ రాత్మలేదె

శాపమని యెల్ల కాలంబు ♦ బలుకరాదె?

ఫాలమున నిధి నీమృతి ♦ వ్రాసియుండ

నివుడు నానోటఁ బెట్టించు ♦ తేల తులుస?

రావ—చాలు! అంగవా! నీ యువన్యాసమున కంద జానందించి

నారులే. చాలిప్పుడు నీకుమతిలేదా? సందేశమంపిన

రామనిగు మతిలేదా?

అంగ—ఏమి?

రావ—నా యనంతరము నారాజ్యమునకు నచ్చు నాత్మఁడవడు!

అంగ—నీతమ్ముఁడు రానున్నముగ జేరిన నీతమ్ముడు. మరచితివా?

రావ—హాహా!! నూ విభీషణయ్యమా?

అంగ—విభీషణమహారాజనుము

రావ—ఏమి? విభీషణుడు మహారా జెట్లగురు? ఒకవేళ నే నంతరిం
తునేయనుకొన్న న నాపుత్రుడు మేఘనాథుడు రాజగును
గాని విషపురుగు విభీషణుడు రాజగునా?

అంగ—మేఘనాథుడొక్కడ? ఈలోపల నేలక్షుణునిచేతనోచావక
ఋగిలినమాట నదా!

రావ—ఛీ! ఎంతమూలాడితివి? నామరణముతోబాటు నాకుమారుని
హృతియు సూచితువా తులువా? విభీషణుడు తిరిగి అంక
లోఁగాలుపెట్టగలడా?

అంగ—ఓరీ! వాగాడలబదగురా! విభీషణుడెప్పుడో రాజగుట
గాను. ఇదికాకేయెయన్నాడు.

ఆ. అన్న వేడి శాణ ♦ మన్నవిభీషణ

భయమువాపి యభయ ♦ పాణి జూపి

యా దినేశచంద్ర ♦ మైన లంకాధికా

రంబు నొసఁగెనయ్య ♦ రాక్షసేంద్ర!

రావ—హహహహ! వింటిరా సభ్యులారా? వింటిరా? ఈవింతివార్త
అబ్బ! కోతిమూకలయె సుట రాముడెంతవదాన్యతను గన
బరచెను. అన్న రాజ్యమునకుఁబాపి సవతితల్లి యడవులకుఁ
గొట్టినను లజ్జలేక రాముడు పరులరాజ్యములను బరులదా
యామలకుఁబం దియచ్చుచుండెనట. వింటిరా! హహహహ!

అందఱు—హహహహ !! (నవ్వుగురు.)

అంగ—సభ్యులారా! ఏటికి కాకికోల? రావణా! కేపలమీశక్తి
దుర్జశత్వమును వెల్లడించు నీ తెలివితూలిన పలుకులం గట్టి
పెట్టి నాహితంబును వినుము. రావణరాజా! నీకు బ్రహ్మ

తనకన్న నాటు తెల లధికముగా నిచ్చినది భూభారమునకుఁ
 గాదు-బుద్ధివిశేషమునకు, స్థూలకాయనకు చుట్టుకణిగునట్లు
 శరణు లధికములగుకొలఁది నీబుద్ధి మండిగించినది. కైలాస
 మెత్తిన నీశరణుతోడఁ గామినీభోగమును జింతింపకుము.
 శివపూజజేసిన నీచేతులతోడ నీతాశ్లేషముం దలపెట్టకుము.
 శ్రీరామచంద్రమూర్తి నాగాయత్రావతారము. నీత యాది
 లక్ష్మి. వారి కపకారంబు లొందింపఁబోయిన గానవాధముల
 మరణచరిత్రంబులను స్మృతియందుంచుకొనుచు. కాలవోది
 తుండవై కలుమాబులు సలిపి పలుకరాని మర్గతులపాలై
 దుర్మరణంబు నందకుము. రామమూర్తి కృపానామ్రితు.
 శరణన్నవారిం జేబట్టు సుస్వభావుడు. నీతిమ్ముడు విభీష
 ణుండు శరణన్నతనేమాటులకుక చేబట్టిన శరణాగతత్రా
 గబిరుదాంకితుండు. నా పినతండ్రిని రక్షించి, కథ నీనెలుంగ
 నిది కాదు. ఇక నాతండ్రిని జూపినాఁడాయనా ? నాతండ్రి
 యతిచారదోషంబునఁ జెడియ. తప్పునను మోహ మొందిం
 చిన నాతండ్రిని గాగునిరుత్తింబుగ, కా మే వధియించెను.
 నిన్నుసయితము కాలమే పగ్గునిగుల్లు. కాలమునకు దుష్ట
 నాశఃశక్తి విశేషము. అది మొక్కొక్కవియం దొక్కొక్క
 వేళ నావేశించును. ఇప్పుడు బాధమూర్తియై దుగ నిన్ను
 నంహరింప నావేశమొంది. కాదు నీ శరణున్న ప్రాణిశువు. లేని
 నో మఁజిగుతువు. రాక్షసా! నాపై నాగ్రహింపకుము. ఇది
 యెల్ల నీ కమృతప్రాయమగు హితంబని గ్రహింపుము. నిగ్ర
 హింపకుము. 16. అనుబంధము.

కావ—రామబాలిశబ్దానినా ! కట్టి పట్టము నీ వహించుచున్న
 నీచరామాభిమానంబున నీకు ను ముదినున కలహము నా

నను నహించితిమి. ఇంక నహించము. ఇంక నహించము.
మర్కటవాక్యంబులని వినోదంబున నాలకంచు మంటిమిగాని
నీకుమారాడలేక కాదు. ఉపేక్షించితిమి. ఇదియు నీమర్కటవాక్యం
బతి లేకించుచున్నది. ఈ రాక్షసవిరువ కొక్కనికి పంటి
క్రింది ఘోరంబునకై నా ముని ప్లవరాధమునకు నీకీప్రే
లావస మేమి? అతిక్రాంతియైతే నీకు నీకు దగినశాస్త్ర
గావింతుము. ప్రహస్తా! నీనిని నీకు రుచిలబున నతికి
ముక్కలు చేయుము. మహాకాయా! నీనిని మూరణమొరిం
పుము. దీర్ఘకాళా! నీనిని నీర్ఘకాళా! నీనిని నిర్ఘకాళా! నీనిని
జేయుము. దీర్ఘకాళా! నీనిని నీర్ఘకాళా! నీనిని నిర్ఘకాళా! నీనిని
జేయుము. దీర్ఘకాళా! నీనిని నీర్ఘకాళా! నీనిని నిర్ఘకాళా! నీనిని
జేయుము.

అందఱు— మహాభాగ్యము (ప్రహస్తా వాక్యమును విని.)

అంక— ఛీ! ఛీ! రాక్షసమహా! ఈ రాక్షసమహా! ఈ రాక్షసమహా!
భగవదవతార మగు నామోదాన చంద్రమూర్తి కరుణామృ
తము నాపై బ్రవహించుచున్నది. ఇది నీ మూలనన్నేమియు
గావింపలేదు. కానిశా; చంద్రమూర్తి కరుణామృతము ఎఱిగి
యండి మహాభాగ్యము. ఇది బ్రహ్మమంటివి. నీకు శ్రీరామ
మూర్తిచే మరణము అప్పుడు. నా మున్నీ మరణ లేదు. నే
నేమిచేయుదును? నీమూర్తికాళా! నీమూర్తికాళా! నీమూర్తికాళా!
బ్రహ్మత్రయంబుగా రామమూర్తి పేర్చివిగతును. పరమపావని
యీ నీతం దెచ్చిన నీమూర్తికాళా! నీమూర్తికాళా! నీమూర్తికాళా!
మాత్రము నృసింహుడు. నీమూర్తికాళా! నీమూర్తికాళా! నీమూర్తికాళా!
కించుకొనుచుండును. నీమూర్తికాళా! నీమూర్తికాళా! నీమూర్తికాళా!
విశ్వరూపంబున మిల పిభాంబులచేత చంద్రమూర్తికాళా! నీమూర్తికాళా!
జయ. శ్రీరామచంద్రపరబ్రహ్మకు-జయ.

(విశ్వరూపము చాల్చునా అంకము విభాజితులగుదురు.)

(తెర మూలుగు.)

తృతీయాంకము.

—

సరమాదేవి మందిరము.

[సరమాదేవి, త్రిజట ప్రవేశము.]

17. అనుబంధము.

త్రిజ—నాయనగారు ముమ్మడిచిపెట్టినాది, మాయగ్గు సరమాదేవి
మరిచముఁ బట్టియున్నది. నాలుగు దినములయందీయు, నొకే
రామస్మరణముఁగావించుచున్నది. దుష్టదానవసమాకీర్ణమగు
లంకాపురిమున గామశబ్దోచ్ఛారణమువరమందోహముగదా?
మాయన్న మేఘనాథుఁ డివార్త విన్నేని, కడుముప్పగును.
నాయనగారు రామునన్ని ఛి శేరి. పెదతిండిగొంగుననుజేశ్వ
రుఁడు, మమ్ములను శత్రులయగా భావించుచున్నారు. ఇంక
మా కీమూరి బక్కెవ్వరు? మొక్కెవ్వరు?

సర—బిడ్డా! త్రిజటా!

త్రిజ—అమ్మా! ఏమి?

సర—ఇంకను గూరుచుంటివేమి? లెమ్ము. శిఘ్రిముగా లెమ్ము.

త్రిజ—అమ్మా! ఎందులకు?

సర—ఎందులకని యింక సావకాశముగఁ బ్రశ్నింతువేమమ్మా! లే
శిఘ్రిముగాలే! నవరత్నఖచితమై మఖములుపడుపులు గలిగి
శ్వేతచ్ఛత్రశోభితమైన సింహాసన మొక్కటి మధ్యముననుం
చుము. దానికి నక్షత్రావ్యయమున నింకొకటి యన్న బహ్యసనము
నుంచుము. నవరత్నసింహాసనమున కెదురునొకిరియింక

బరచి దానిపైఁ బరిమళద్రవ్యసంయుక్తదివ్యచందనతాంబూలముల నుంపుము. చక్కని పన్నీరుబుడ్ల నమర్చుము. మల్లె మొల్ల విరజాజి దంశల మెండుగా నుంపుము. శ్వేతనీరాజనమును వెలింగించి నివాళింప సిద్ధముగా నుంచుము. లెమ్ము. ఆలస్యము చేయకు.

తీజ—అమ్మా ! అమ్మా ! ఏమిది ? ఇట్లు మాటాడెదవేమి ? ఇప్పుడివియన్నియు నెందుకు ?

సర—అమ్మా ? ఎందులకో తెలియదా ? బిడ్డా ? ప్రమత్మా ! గాక్షనకులమునఁ బుట్టినంతమాత్రముననే మన నొసట వధోగతి వ్రాయఁబడి యున్నదా ? సీతండ్రిగారు రామచంద్రపాదరాజీవసేవానిరతులు ; దివ్యపదలాభమునంది, ధన్యులగుటఁ గాంచవా ?

తీజ—అర్చనమ్మా ! ఇప్పుడు సేవాసనాదు లెవ్వరికొరకు ?

సర—శ్రీరామచంద్రమూర్తిని, ఆయనలమ్ముని లక్ష్మణుని, రామభక్తిసంపన్నుని హనుమంతుని గొని సీతండ్రిగారు లంకకు వచ్చినారు. అమ్మా ! లంకలోనశ్రీ రామపట్టాభిషేక మగునని.

తీజ—అమ్మా ! చాలు ! చాలు ! ఏమిది ? రామలక్ష్మణు లెక్కడ నున్నారు ? తండ్రిగారెక్కడ నున్నారు ? ఆజనేయుడెక్కడ నున్నాడు ? సీతకేవలము కలువరించుచున్నావమ్మా !

సర—బిడ్డా ! నేను కలువరించుట లేదమ్మా ! కాని నాకన్నుల కెచ్చటఁజూచినపట్టాభిరామచంద్రమూర్తియే కాన్పించుచున్నాఁడు చూడు ! శ్రీరామమూర్తి మనయింటికి రాలేదనిపలికెదవేమి ? అదిగో ! రామమూర్తి ! ఇదిగో ! రామమూర్తి ! ఇక్కడ ! ఇక్కడ ! అక్కడ ! అక్కడ ! ఆనాటియందు రామచంద్రవరప్రసాదుఁడయ్యె

18 అనుబంధము.

త్రిజ—హా! హా! ఏమి యున్నాడ ఓది? ఏమిచేయుదును ? ఎవరిని వేడుదును ? ఎవరు దిక్కు? అమ్మా! అమ్మా! ఏమమ్మా ! నీ విట్లు పిచ్చిదానవైన నాకెవ్వరు దిక్కు ? తల్లిదండ్రులు లేనినాట్రను కేల ? అమ్మా !

సర—బిడ్డా ! చూడు. ఏడువకు. మనకు రామచంద్రమూర్తి కన్న వేరు దిక్కెవరు ? పదా రామతారకమే మనకు శ్రీరామ రక్షయై వెన్నంటి కాపాడునమ్మా! స్మరించుకొనుము. రామ తారకముచు స్మరించుకొనుము. రామ-రామ రామ-రామ.

త్రిజ—రామ-రామ-రామ-రామ.

(నులోచన పర్యవేశము.

నులో—వదినా! త్రిజటా! అత్తా! సరమాదేవీ! మీరిచ్చటనే యుంటిరా! జాగ్రత్త! జాగ్రత్త! ఒక్కక్షణము రామనామస్మరణమును మానుడు

సర—అ! ఏమి? బిడ్డా!నులోచనా! ఇటువచ్చి కూర్చుండుము. మన మిప్పుడు రామనామస్మరణమేల మానవలయు? అంతకన్న జీవితమే మానుట సర్వోత్తమము గాదా? ఛీ! ఛీ! ఇదివఱకుఁ దెలియక చెడితిమి. ఇంకముందుపై త ములులే చెడవలసినదా? నులోచనా! చూడు, నీమగఁ డింద్రజిత్తు నా కమ్మలయెదుటి బాలుఁడు. వాని కేమితెలియును ? నీవును వెట్టిమాటలాడెదవా ? చూడు! బిడ్డా! పివీలికాది బ్రహ్మచర్యంత చరాచరములయందొను నిండినయాపరబ్రహ్మమూర్తి మనదివ్యభాగ్య

విశేషమునలంకాపురమునకువచ్చుచున్నాడు. ఈతరుణముం బోగొట్టుకొనఁగూడదు. నా నాధుఁడు విభీషణమహాగాజు చల్లగా శ్రీగామపాదరాజీవములం జేరినారు. ఇదిగో! నాబిడ్డ త్రిజట! రాచునామామృతాస్వాదనమున విసశయై యిచ్చట నన్నది. నీవును రామతారక మేమరకుము.

సులో—అత్తా ! సరమాదేవీ ! నీవలుకులయందలి పరమార్థము నెఱుంగు నదృష్టమునాకు లేదు. ఆడుపుట్టుకపుట్టినదాని కా శ్రేష్ట్యరుని యనుకరుణమేవృత్తు. నా నాధునకువై రియగు రాముని నేను గొలువఁజాల! అయినను నీవు దోషివికాఁజాలవు. రామచంద్రమూర్తి పాదమలం గొల్చిన మామగారు విభీషణులను పరమపతివృత్తివై యనుకరించిన నీవు సాధ్వీతు తల్లివి.

సర—బిడ్డా ! మంచిదమ్మా! బుద్ధిమంతురాలవు. అట్లయిన నీ విప్పు డిటుకేలవచ్చితివి ?

సులో—నేఁటియుదయమునహృదయేశ్వరుఁడునూయరామలక్ష్మణులను సృష్టించి సీతను దుశంపఁజేసి, రామస్మరణము లంకలో విసంబడిన, నవ్వారిని భరణిపాలఁ జేసెదనని తీవ్రప్రతిజ్ఞలై తిరుగుచున్నారు. మీకేదై న నపాయము సంభవించుననుభీతి గల్గి యిటు వచ్చితిని. రామస్మరణము మానుఁడు. తల్లీ! నా మనవి వినుఁడు.

సర—అమ్మాయీ! ఎంతవెట్టిదానవమ్మా! గామచంద్రమూర్తియన నెవ్వరను కొంటివి! ఇటు వినుము. భరతువంటివాఁడు ఆమ హాసాభావుని పాదుకలను శిరమునఁ బాల్చిగాని, రాజ్య మొన రింపననిపట్టుబట్టెను. తెలిసినదా? బిడ్డా! దొంగపోటునఁ గన తండ్రిని జంపినదై న మదినిదలంపక అంగుడు డాసశ్వేశ్వరుని పాదంబులం జట్టెను. వింటివా? ఈమారీ! పదునాలుగు జగ

బులను లెక్కనేయని చూడుతి యీ పరమాత్ముడు దక్క
వేటరూపము తన యాత్మయందు లేకుండ జేసికొనియెను.
అప్రమత్తవై యుంటివా? నీనయ్యా! వేయేల? నీచినమామ
గారు శత్రుపక్షంబనియైన గణింపక నాదేవుని గొలుచుచుం
డుట లేదటమ్మా? ఆపావనాక్షరస్మరణంబున శరీరము పుల
కితమగుచున్నది. మేను మఱపునకు వచ్చుచున్నది. కన్ను
లలో దివ్యతేజము గానిపించుచున్నది. ఆత్మగర్భం బా కాశ
మార్గమున సంచరించుచున్నది. సులోచనా! నీవు సులో
చన వైనందులకు ఫలితం బెవ్వడు కలుగునో సుమా!
బిడ్డా! రామనామప్రభావంబు నెఱుంగుము. ఆత్మజ్ఞానంబు
సందుము. సర్వాంతర్యామి రామనామము. సర్వజీవనాథార
మురామనామము. సర్వలోకానందధామము రామనామము.
సుమమనస్సమూహగంధూజిత కారుణ్యమృతము రామనా
మము. త్రిదినాంచితనిక్షేపము రామనామము. బ్రహ్మాండమం
దిత మహాతేజోభిరామము రామనామము. రామా! రామా!
గామా! రామా! బిడ్డా! బిడ్డా! త్రిజటా! ఆమ్మా! సులోచనా!
మీరెచ్చట నున్నారు? ఇటు వినుడు, నేను సరమసుగామ,
మీరు రాక్షసులు కారు ఇదిలంకాపురము కాదు. ఆహా!
బిడ్డలారా! అవధారు. అవధారు. అద్వైతంబగు భక్తిచేజిత
మును, దృఢముగా బంధింపుడు. త్రిశరీరాతీతరామనామంబు
భక్తజనకర్తామృతంబు శరీర ముప్పొంగి రోమాచలంబులు
గగుప్పొడిచి, ఎవనసంచాలంబునమృదుపుష్పసమన్వితవల్లికా
కుంజముగతి కంపించుచున్నది. కన్నుల నానందబాష్ప సందో

హంబు గంగార్పురీప్రవాహనం కాశమైప్రవహించె. హృదయ
మమృతవర్షంబునకుంజకైరబొమ్మ కరంగునట్లు కరంగుచున్న
ది రాముడుదివిభాళి గాముడు. నుగుణసంధాముడు జానకీమనః
కువలయసోముడు. ఆరాముని గొలువుగొలిచి తరింపుడు.
అమ్మాయీ! అతడు మనుష్యుడు కాదు. కాదు. నీతమగ
నిఁబాసిన దిక్కుమాలినయంగవ గాదు, వింటిరా! మనదానవ
కులనాశని యగు శక్తి. రామమూర్తి యాదినారాయణుడు.
క్షీరసాగమునందు శేషాహితల్పంబునం బవ్వళించిన నారా
యణమూర్తి. ఆదిలక్ష్మీనీత. లోకమాత. జయ. రామచంద్ర
మూర్తికి జయ. బిడ్డలారా! ఎక్కడ? ఎక్కడ? నాకన్నలలో
నేదో కాంతి గ్రమ్మినది. మీరు బాగ్గిత్త. ఆదిగో! రామ
మూర్తి. కాదు. నారాయణమూర్తి. జయ రామచంద్ర
మూర్తికి. జయ.

(నరమృతమూర్తిలును, క్షీరసాగరము కనఁబడును. ఆ కాంతికినులోచన
(తిజట మూర్తిలుదురు. తిరిగి క్షీరసాగరము మాయమగును.)

(ఇంద్రజిత్తు (వవేశము)

(19 అనుబంధము)

ఇంద్ర—ఛీ! ఛీ! నాచెవులకు వినఁబడునవి వలుకులో ములుకులో! ఆ
నీచరామశబ్దంబును దిక్కులు మారుమ్రోగ న్మరించు జ్ఞాన
హీను లెవరు? దనుజపురంబగు లంకయం దిట్టి యకృత్య
బాచరించి చావఁదలచిన మందభాగ్యు లెవరు? ఆ పరమసి
చులు బంధువులై ననరే! మాతృనారాసోదరీ విభేదంబు నెం
చక వధించెద. (రెండవగురుఁడది) ఆ! ఏమిది? ఇది కలయా?
నిక్కువమా? పాశ్చేశ్వరి నులోచయ? సిన్నమ్మ గారుసర మా

దేవియు, సోదరి త్రిజటయు మూర్ఛిల్లుమున్నారే! ఇదేమి
చిత్రమోకదా! ఏరి నేరామబానిసలయిన బాధించియుండరు
గదా? ప్రియా! సులోచనా! పలుకనేమి?

సులో—(లేచిపోవేళముతో) రే! గాతించదులారా! రే! దివిజవిదో!
హులారా! నిలుఁడు. భయంకరముగా నెత్తినబ్రహ్మాస్త్ర
మిదిగో!

ఇంద్ర—(వెరఁగుపడి) అ! ఏమిది? ప్రియా! ప్రియా! సులోచనా! సులో
చనా! (పట్టి యూర్పి) ఏమిది? అట్లు కను లెఱుజేసి నావంకఁ
జూచెదనేమి? ఆ యారాధ్యుల మేమి? బ్రహ్మాస్త్రమేమి?
ఉన్నాడిని వై తివా? ఇటు చూడు. నేను నీవతిసగు మేఘు
నాధుఁడను.

సులో—హూ! మేఘనాధుఁడు! జానకీకేశాంబరార్చితమహాపాపి!
మేఘనాథా! ప్రచండభండనంబుననీ ప్రతాపము. నాయెదుట
సాగడు రే! నేను లక్ష్మణుఁడనురా! శ్రీరామహోదనుఁడ.
మేఘంబులం దాగిన నరే! నికుంభితాహూమ మొనరించిన
సరే! నిన్ను నధింపక మానను! నానధూనికను విడిపింపక
మానను. పితృకీపందయగు దేవేంద్రుఁడుకాఁడు. శ్రీరామాను
జుఁడు లక్ష్మణుఁడు. నిలు! (మీఁదికి వచ్చును.)

ఇంద్ర—భీ! దురాత్మురాలా! నీవు లక్ష్మణుఁడవా? నీకపటం బెఱుం
గుదును. సరమమూలంబున మలిచెడి యీకపటాభి
నయముం గావించెదవా? నిన్ను ఖండించెద నిలువుము (కత్తి
నెత్తును.)

సులో—(మూర్ఛిల్లును)

ఇంద్ర—(తనలో) తొలుత నీ సరమా తిక్కటల ఖండించిన నీనులో
చనదారికిరాగలదు! (ప్రకా) ఓసీ ఇలదోసి! సరమా! తల్లి
వనినిన్ని కంఠనికరింపను! ఆరామ బాలిశునిఁ గొలువఁజొ యిన
దురాత్ముడగు విభీషణుని పత్నిని నిన్ను బ్రతుకనీయఁగూడదు.
మీరెన్నినిమిషము లీలంకలో సజ్జపులయియున్న చూకంత
ముప్పుగును, నీకలంతము నుత్తరింతును.

సర—హా! కుమారా! మేఘనాథా! చ పుము. నాయనా! చోపుము
ఒక్కవేటున రెండు తుంకలగునట్లు ఖండింపుము నాకింత
కన్న నుపకార మింకోకరు చేతులేదు. ఎత్తిని బాసిన నాకింక
మృతిదక్కవేరుశరణ్య మేమున్నది? ఇదానో! కంఠము చూ
చెద వెమి? రామా! రామా! రామా!

సులో—నాథా! నాథా! ఇదేమి ఘోరకర్మము? తల్లినిజంపఁ బాలు
వడుచుంటిరేమి? శాంతింపుడు. శాంతింపుడు. (వట్టుకొను
చున్నది.)

ఇంద్ర—(కాలితోడన్ని) ఛీ కులటా! మీమహామాయాశాంత్రము
నెఱుంగఁజూచి మందుడనని తలంచితవా? దూరము గానుం
డుము. నతివని కనికరమింక లేదు. చూతఁడుని మమత, యింక
లేదు. సర్వనాశనముఁ గావలసినదే! దారుణంబగు చుక్కాహా
సముఁజూడుము.

సర—అమ్మా! సులోచనా! ఏలవారింతువు? చంపనిమ్ము. రామా!
రామా! రామా!

సులో—నాథా! ఇంతటి దారుణముం దలపెట్టితిరేమి? ఆమె మీ
తల్లిగారు గాదా? ఏమొనర్చిరి?

ఇంద్ర—ఓసీ! ఇంద్రజాలికురాలా! నేనింద్రజిత్తునుచు'మా! నాకడఁ
గలదానాటక మాడెవా? సూక్ష్మధారీ! ఒక గడియిక్రింద
లక్ష్మణుడై లూషపై నెప్ప బడితివే! మఱచితివా?

సులో—(తెల్లబోయి) నాథా! ఏమిది? నేను మీపై బడితినా? ఎందుల కీయన్యాయము? ఏమి యపచారము? నాథా! మనోవాక్కాయకర్మంబుల మిమ్ము వినా యితరులను దలంపను. మీరే నాదైవము. నేను మీయం దేద్రోహముం దలంచి యెఱుంగను. నాపై నాగ్రహించిన నే నెందుబోవుదానను? లక్ష్మణశైలూషత యేమి? కప్పటనాటక మేమి? జరుగుచున్న ఘోరనాగ్రామ మేమి? నిర్దేశితముగ మీరిట్టిఘోర కార్యంబులనొనరించుట యేమి? జవనీసరూపయగు పూజ్యురాలు సునూదేవిపైఁ గత్తి నెత్తనేల? నన్ను ఖండింప నమకట్టనేల? ప్రాణేశా! గత్యంపుము.

ఇంద్ర—ఛీ! ఛీ! ఇంకఁ బ్రేలవలదు. నిన్నుక్షమింపను. నాకన్న లింకను గప్పనలయుని ప్రయత్నింపకుము. రామహతకసేవ కాధములగు మీకిందఱకు నేడు సంగఘమరణము తప్పదు.

శిలచుబంధము.

(కత్తి నెత్తును.)

(అందఱు రామ రామ యందురు. వేసవేలు కవుల యాకృతులు, రామలక్ష్మణాకృతులు కాన్పించును. ఇంద్రుఁడు ఖడ్గమువదలి విభ్రాంతుఁడగును. మెల్లమెల్లఁగా విశ్రాంతి సంకేతముగు తెర వ్రాలును.)

ఇది తృతీయాంకము.

చతుర్థాంకము.

యుద్ధభూమి.

(లక్షణుడు ప్రవేశము.)

లక్షణ—ఆహాహా ! ఏమి కల్లోలము సంఘటిల్లుచున్నది ? ఎంతచిత్తా
 యుద్ధము ప్రవర్తిల్లుచున్నది ? రాక్షసకపియోధు లనోన్మన్య
 ములతభయ కరముగా గొమ్మియుద్ధము చేయుచున్నారో !
 ఓహో! ఈచంక నాంజనేయమూర్తి కాబోలును రాద్రాకా
 రముతో నెంత చూడసొందపై కాన్పించుచున్నాడు !

సీ. భూమిధంబు ! ♦ భువనక్తి బెకలించి

హరిహరార్పు కొండల ♦ సమరవరుల

కౌశామచూలవృ ♦ యశ్రీప్రసంతతి

నడగించి కొండల ♦ మడియజేయు

హరిహర మోడిగించి ♦ పలు కంధరంబుల

పాటి గొండల నేల ♦ గొట్టి చంపు

అసమానముష్టిప్ర ♦ హరిహరులచేత

గొండల నిల్పెనెడ ♦ గూలదోయు

గీ కరణములుగ జరణములు న ♦ ఖంబులుగ

సాధంబులు జేసి య ♦ ప్రసరివాహ

మియునుగొండల భూస్థలి ♦ భయగదైత్య

శవములును దానంబుగ ♦ సల్పె సహహా !

(వేటొకవంకఁ జూచి) ఓహూ! ఇచ్చట కపిశ్రేష్ఠుండగు సుగ్రీవుం
డెట్టికదనచాకచక్యముం బ్రదర్శించుచున్నాఁడో! మేలు, సుగ్రీ
వా! మేలు. నీవు వానరసార్వభౌమపదవి కర్హుండ వగుదువు.
(ఇంకొక దిక్కుఁజూచి) ఆ! ఏమిది? మాకపిసైన్యంబులు
దిశలఁ బజచుచున్నవి. కవుల దుఃఖఘోషాసహితకలలా
గవం బల్లోలకల్లోలముగా నున్నది. పాదపంబు లెక్కు భల్లూ
కంబులు, కొండలెక్కు కొండముచ్చులు, వారిధిజేరువానరం
బులు, కోటానుకోట్లయొత్తయు, లజ్జగలగించుచున్నవి (తెర
వంకఁ జూచి) ఛీ! ఛీ! వానరసైనికులారా! ఏమిషనిచేయు
చుంటిరి? శత్రులకు వెన్నిచ్చి బ్రదుకఁబాడియే? మరిలుండు. ఈ
భయంకర గామరాసణ సంఘామమునకు మీరు వచ్చినపని
యేమి? చేయుచున్న దేమి? ఇంచుకైన లజ్జింపవలదే! ప్రాణము
లు విడిచియైన సరే, శ్రీరాసుచంద్రమూర్తికి సహాయులు
గా కున్న మీజన్మముల కంక ఫలమేమి? ఇది? సంఘామపూర్వ
మున నుగ్రవీరాలాపంబు లాడిన మీరందఱిప్పుడు లోకలు
వీకుకొని పరువెత్తుటకన్న నాలుకలు వీకుకొని చచ్చిన మేల
గుఁగాదే! పరువెత్తియెందు రాగవలయుననుకొంటిరి? ఇండ్లకే
పోవనెంచితిరా? మానలజ్జావిహీనులైన మీ మొగములపై
సతులు పేడనీళ్ళు చల్లకుందురా? మానహీనులగు మీరుమా
నవతులగు మీమానవతుల వదనకమలంబుల నెట్లుదిలకింప
గలరు? గృహంబులకేగి గాజులుదొడిగించుకొని నంటయిగుట
దూరనెంచితిరా? ఇచ్చట చావునకు భయపడి యిండ్లకుఁబరు
విడి యచ్చట నాకల్పాలముగాఁ బ్రతుకుదురా? మగతనపు
చావుచచ్చయోగ్యతను గలిగించుకొనరా? ఛీ! ఛీ! ఇంకను

దిరుగరేమి? నిలుండు. మీ రెంతోదూర మరుగలేదు.
తిరిగి యుద్ధరంగమునం బ్రవేశించి మీపౌరుషమును నిలువఁ
బెట్టుకొనుండు వీరపతివృత్తలగు మీతల్లులకడుపుజెరువదాపు
రించిన మీ రిదివఱకే యొసరించిన మహాపచారమునకు లెం
పలు వాయిించుకొని మరలుండు. రణరంగమున నిలుండు.

(విభీషణుడు ప్రవేశము.)

విభీ—లక్ష్మణకుమారా! రక్షింపవలయును. కుంభకర్ణుని మహాప్ర
యాసమున నిద్రనుండి లేపి రావణుడు రణమున కంపింపఁడు.
మన సుగ్రీవుండు మార్గముననే యాతని ముక్కుచేవులఁ
గొటుకమహాభయంకరముగానార్చుచుకపిలోకంబునుగంగ్గోలు
గావించుచున్నాఁడు మీ రాదెస కరుగవలయును.

లక్ష్మ—ఏమి? కుంభకర్ణుడే వచ్చియున్నాఁడా! ఏడి? ఏడి?

విభీ—అదిగో మహాత్మా! చూడుండు.వానితలనక్షత్రమండలమున
నాడుచున్నది.

లక్ష్మ—ఓహోహో! ఏమివిగ్రహ మిది? ఇట్టి భయంకరస్పష్టిని
విధాని యేయుద్దేశముతోడఁ గావించెనో గదా?

విభీ—మహాత్మా! మీరు త్వగపడవలయు. నే నీనిక్క నుండును.

లక్ష్మ—అట్లే కానిమ్ము. (నిష్క్రమించును)

విభీ—చిన్నప్పయును కుంభకర్ణునిలో రెండు మాటలాడవలయునని
యెంతో కుతూహల మగుచున్నది. నేనన్న నాతని కెంతో
ప్రేమ గదా! అదిగో యిటులే వచ్చుచున్నారు. నేను రెం
డడుగులు నడచెదను.

(తెరలో కుంభకర్ణుడు)

ఎవరక్కడ ? ఎవరక్కడ ? దుర్మార్గుడగు రామచండాలుడక్కడ ? ఇదిగో ! వజ్రాయుధము. దేవతలను దీనిచేతనే తెయిలెక్కలాడించితిని. రామలక్ష్మణు లేమిలెక్క ? వీరినిఁ జంపుటకు నా కాయుధము లేల ? ఈముష్టి చాలు ఈబాహువు చాలును. హ్ హ్ హ్ హ్ హ్.

విభీ—అన్నా ! నేను, నీతమ్ముడను. విభీషణుడను సమస్కారము. పెద్దన్నకుహితముఁ జెప్పబోవఁగాలితో, దన్ని పంపినాడు. శ్రీరామచంద్రుని నాశ్రయించి బ్రతుకుచున్నాను.

(తెరలో)

కుంభ—నాయనా ! చిరంజీవివిగమ్ము. నీవు చింతింపకుము. మాయందఱకన్న నాయువ్యముఁగలవాఁడవు గనుక రామసన్నిధి జేరితివి. నన్ను సగమునిద్దరలో లేపిరి. నేను బ్రతుకను. రావణుఁడు బ్రతుకఁడు. లంకాయంతయు నాశనమగుట నిక్కము. నీవైనను వర్ధిల్లి లంకంబాలించుకొమ్ము. ఇంక నీవు నాయెదుట నుండకు. వీరావేశ మణఁచుకొని యింతవఱకు మాటాడితిని ఇంక నాకు శత్రుమిత్రభేదము తెలియదు. పో. నాయెదుటనుడి పో.

విభీ—మహాభాగ్యము (నిష్క్రమించును)

(లక్ష్మణుడు ధనుర్ధరుండై పర్యవేశము)

లక్ష్మణ—ఓహోహో ! ప్రసంగమున నేడేమి ప్రళయము సంభవించలేదు గదా ! భూమినుండి యాకాశమదనుక నొక్కటే విగ్రహ మగు నీకుంభకర్ణుని భీకరాకారమునకు నవగ్రహములు నణకుచున్నవి. దిగ్గజము లీతని యార్చునకుఁదల్లడిల్లుచున్నవి. భూమి కంపించు చున్నది. సూర్యచంద్రులు

గతులు తప్పుచున్నారు. ఈనాటిలో లోకవిలయమే కాదు
గదా ! ఏమిది? కుంభకర్ణుఁ డేదో యనుచున్నాఁడు.

(తెరలో కుంభకర్ణుఁడు)

గీ. కపు లెవరు ? దైత్యు లెవ్వరు ? — కానరాదు
భేద మింతైన నాకు; నీవీరులెల్ల
నొక్కటియె లోకములనెల్ల, నూడ్చువాడ;
రాముఁ డెక్కడ? గద యేది? • రణము నేది?

లక్ష్మ—(విని) అదిలో ! ఈదురాత్ముఁడు శ్రీరామచంద్రమూర్తిని
గవయఁ జనుచున్నాఁడు. ఆఁ ! ఆఁ ! అదేమి? — హా ! హా !

ఆ. కాండ్రి మనుచు నెగిరి • కిరపాదములు తెగఁ
గడవలాది నెత్తు • గారుచుండ
ఘనుని రాము నట్టె • గబళింప వినువీధి
కెగిరె నదిగొ సేన • జెగడుచుండ.

రామప్రభూ ! పరాకు. పరాకు. (ఆనందముతో) ఆహాహా ! రాముని
ప్రింగఁడలంచిన కుంభకర్ణు రామాస్త్రములు మింగినవి ! సెబాన్ !
కుంభకర్ణా ! రామబాణములచేఁగ్గతార్థజన్ముడ వయితివి. ఓ హా
ఏమిది ? కుంభకర్ణుని మృతికి దేవతలు పుష్పవృష్టిఁ గురియుచున్నారు.
(తెరలో)

కుమారా ! లక్ష్మణా ! రక్షింపుము, మా యావిద్యా నాశుఁ
డగు మేఘనాథుఁడు మరల వచ్చినాఁడు.

లక్ష్మ—కవులారా ! భీతి నందకుఁడు. నే నిదే వచ్చితిని. (నిష్క్రమించును.)

(ఇంద్రజిత్తు ప్రవేశము)

ఇంద్ర—ఓ సిగ్గుమాలిన దేవతలారా ! పిఱికిపందలారా !

సీ. గడఁ బూని తనచేత ♦ కాలాంతకునిభంగి

మాపినతండ్రి భీ ♦ మముగనార్చి

మిను దాకి మీదుకే ♦ శములు ముప్పిని దాల్చి

గిరిగిరఁ ద్రిప్పి యీ ♦ ధరణిమోద

మొట్టోయనుచు నేడ్చి ♦ మోములు పైకెత్తి

శ్రీహరి రక్షణ ♦ సేయుచుమనుచు

మొత్తుకొనిన యాచి ♦ పత్తును మఱచిరే

శునకంబులార! యా ♦ శూద్రుడిపుడు

గీ. భూమిఁబడఁ జిల్కుచుంటిరే ♦ పుష్పములను

అతఁడు మరణింప నేనులే ♦ నా? సురేంద్ర

ముక్కులిలరాచి చిదుకంగ ♦ మోదమలర

దిశలు మార్గోయ నేడ్చిరి ♦ తెలియలేదె?

ఓరీ! వానరులారా! ఇంతమాత్రమునకే కిచకిచలాడుచు, తోకలు
జాడించి గంతు లిడుచుంటిరా? మీపొట్టలు చింపి జాళ్లుగొట్టెద.

(మాయసీతను జట్టువట్టుకొని లాగుకొని వచ్చును.)

సీత—

20. అనుబంధము.

ఇంద్ర—రా ఛండాచిసి! హా! ఇటురా. నిన్ను నీపతియగు రామ
నిర్భాగ్యుని కన్నలయెదుట రెండుముక్కులు జేసెద రా!

సీత—హా! రామచంద్రవ్రభూ! రామచంద్రవ్రభూ! రక్షింపుము.

ఈ పలుగాకి పవిత్రమైన కేశపాశమునుబట్టుకొని యీడ్చినా
కంతముత్తరింపఁ బోవుచున్నాఁడు. ఈ చండాలునిఁజంపి నీ
ధర్మవత్ని రక్షింపవేమి? ఓ మహాబలవంతా! మానుమంతా!
నీవైన రక్షింపవేమి? ఊరిక చూచుచుఁటివేమి?

మాను—(నవ్వవేళించి)

(22. అనుబంధము.)

గీ విమవరా పాపచిత్త! ఛీ • విడువవేర?
 భీషణంబైన ముష్టి నీ • వీచమణాతు
 దేవదేవిని జానకీ • దేవి నిలుల
 సేతువా? నిలు! తీతునీ • జీవములను.

(కొట్టఁ బోవుచు.)

ఇంద్ర—అగు! అగు! అగు! ఇంక నొక్కయడుగైన ముందు పెట్ట
 వలదు. పెట్టినయెడల నీతను నతికెదన, (జట్టులాగును.)

నీత—రామా! రామా!! రామా!!!

అంజ—(తనలో) రామా! రామా!! ఎంత ఘోరపాపకార్యమును
 వీక్షించుచుంటిని?

ఇంద్ర—గీ. కను మిదియె చంద్రహాసము • కాంత యిదిగో!
 క్షణములో రెండు ముక్కలు • గానొనర్తు
 నీతచచ్చిన నింక నేమి • నేయఁగలవా
 చూచెదను గాకనోకపి • శూరవర్య.

హను—ఓగీ కిరాతజన్మా! ఇంద్రజిత్తు!

నీ. నందనవనపుచ్చ • నవనవాలంకార
 శోభార్ణవములై • సురుచిరోప
 మానరహితములై • మహనీయపట్టాభి
 షేకతైలోక్తసు • స్థిముతామ
 సుంగరాలట్యు • నొసర సుదీర్ఘంబు
 లై రామచంద్రు • ఖాగ్రసత్ప్వ
 రామర్పణాంచిత • రమణంబు వశి
 షాక్షతౌఘశుభావ • హుబుతాచు

గీ. నివుడు విధివశమున మాసి, • విపులధూళి
 ధూసరింబంధంగి గాంచిన • తోయజాషి

కేశబంధంబు మెలివేసి ♦ నాశమందఁ

జేయ నీకెట్లు దానవా! ♦ చేతులాడు?

ఓరీపావీ! యజ్ఞసంభవ, రామదార, దశరథుకోడలు, తాఁకిన కందు
శరీరముఁగల బంగారుబొమ్మని కేమపకృతిఁ గావించె?

ఇంద్ర—ఏమియపకృతియా?

గీ. లంకఁ గాలఁ జేసె ♦ లంకిణిబడవేసె

వార్ధిఁ గట్టఁజేసె ♦ బాహుబలునిఁ

గుంభకర్ణుఁ గూర్చె ♦ గులనాశము ఘటించె

శక్తి గాని యిది య ♦ శక్త గాదు

దినదినము ససంఖ్యాకాక్షౌహిణీసేనల నీమహామారి దిగమిగ్గు
చుండనేమిచేసెనని యడిగెదవేమి? కన్నులు లేవా?

సీత—ఓరీ పావీ! కల్లుద్రావిసవానివలె మాటలాడెన వేమి? ఇంత
ఘోరమునకుఁగారణమైన నితండ్రిని దూరక నన్న నెదవేమి?
నన్నుఁజట్లుపట్టిలాగినట్లు నీతండ్రిని జేసినచో బుద్ధివచ్చునే
మో? బ్రాహ్మణుడవు. పవిత్రుడవు నీకీఘోరకార్యముతగ
దు. తగదు. మానుము. నీవేదాధ్యయనమంతయు వెలఁదు
లఁ బరిచూర్చుటకా? ఇంత చండాలకాఠ్యమున కుపక్రమిం
చితివేమిగా? చెనటే! ఇంతకటికవాడవా! అడుదాననుగా!
నన్నింటచేసిన నీవు దక్కవుగా? నీ విక మన్నిగుదువురా!
నీచావు సమీపించినదిరా! స్త్రీహత్య లిగమరా! హారామా!
రామా! రాజీవలోచనా! నానంక నీచేట యెన్నివాళ్ళోయి!

ఇంద్ర—ఎన్నివాళ్ళోనా? గడియలుకూడ లేదు. నీచేట చూచుట
కేచియ్యితిమచున్నాను. రా, రా, ఇప్పుడే తెగఁ కదను
(కత్తి నెత్తును.)

సీత—హా రామా! రామా! (ఏడ్చును.)

హను—(కోపముతో) రే! చండాలా! చచ్చితినిరా! విడుపు. సీతను విడుపు. మాతల్లిని విడుపు. చచ్చెదవు. పొడియయ్యెదవు.

ఇంద్ర—అరాకు రాకు. దగ్గరకు వచ్చితివో సీత చచ్చినదో!

ఆంజ—(తనలో) హా హా! వ్యర్థుడనైతిని వట్టి పనికిమాలినవాడనైతిని. ఏమిచేయుదును?

సీత—నాప్రాణములుపోవుచుండఁగా, నట్లునిశ్చలుండవై, నిర్వికారుడవై, నిరుపబడుటఆంజనేయా! నీకుతగునా? నామీదనీకేల దయకొన్నాను? మారుతీ! నన్ను రక్షింపవా? హా హా! ఏమి నావెట్టి? దగ్గరనున్న రాముడే రక్షింపలేకపోయెను. రామ మాత రక్షింపఁగలఁడా! ఓరి చండాలుడా! నన్ను వదలుము. లేనివో భస్మమగుదువు. నీశరము సహస్రశకము లగును.

ఇంద్ర—ఆ, ఇంకను పొగరఁగలేదా! అట్లున నిన్నింకబ్రతుకనీ యుగూడదు. ఓరీ హనుమంతా! సీత మరణవార్త రాము నకుఁజెప్పకొమ్ము. పొమ్ము. నేనిదే దీనిని సంహరించుచు న్నాను. ఈడ్చుకొనిపోవును.)

(తెఱలో) హా! రామా! రామా! లక్ష్మణా! హా తెండ్ర! హాకౌసల్యా!

హను—హా! హా! అయినది. అయినది. ఆ కొంచముపనియు నయినది. అయ్యో! అయ్యో! సింహా! మాతల్లీ! మొద్దువలె నే సుండియు నేమియుఁ జేయలే-పోతివా!

ఆ॥ యజ్ఞ భూమిలోన ♦ సవతార మందిరా

వఖిలలోకమాత ♦ వగుచు నలర

య తవాని కనుగు ॥ కౌంతాలలానువై

తెలులఁ గోసెనిన్ను ♦ గటికవాండు.

అహా! తెల్ల! సీతమ్మతల్లీ! లోకముల కెల్ల తెల్ల! సీతమ్మతల్లీ! దుర్మార్గుడగు నింజ్రుణుని కత్తి కొహరి మొదలవచ్చా! మాయవచ్చా!

ఈవార్త శ్రీరామమూర్తి కేమనివిన్న వింపను? ప్రాణముగల చట్టుతాతి వలెనెట్టయెదుట నీలువఁబడినీమరణముం జూచుచుండిన చండాలుండ నని రామచంద్రమూర్తితో వచింపనా? అయ్యో! తల్లీ! ఎందఱు కెంత యూర్తిఁబెట్టి మము సీడి దారిచూచుకొంటివి! రావణుని చావుఁ జూడకుండ, శ్రీరామమూర్తి నిగంటఁ జూడకుండ, ట్రోభించి ట్రోభించి మరణించితివా తల్లీ! ఇంక మాపై న్యము లేందులకు? నే నెందులకు? నుగ్గివుఁ డెందులకు? మేము బ్రదికి యెందులకు? హాహా! బ్రదుకఁజాల. ఈ పాడునోటితో రామమూర్తి కీవార్త నెఱిగింపఁ జాల హా! రామభద్రా! లక్ష్మణా! సీతమ్మతల్లీ! సీతమ్మతల్లీ! (మూర్ఛిల్లును.)

ఇంద్ర—(ప్రవేశించి) మాయసీతను జంపితినిని వీరికిఁ దెలియక పూర్వమే సమ్మోహనవిద్యచే వీరినిఁ గట్టి వేయవలయును.

(సమ్మోహనాస్త్రమువిడచి నిష్క్రమించును.)

(చీకట్లు కి)మ్ముదున్నవి రామ లక్ష్మణులు (ప్రవేశము.)

లక్ష్మ—మహాప్రభూ! ఇప్పుడేదియో పెద్దకోలాహలము మాత్రము జరిగినది. ఇంతలో నీయంధకారమైనది. నేఁ డిదంతయు మేఘనాథుని యుద్ధవిశారదత.

రాము—ఇచ్చటఁ బగుండి యుండినదెవ్వరు?

లక్ష్మ—హనుమంతునివలె నున్నాఁడు. ఆంజనేయా! ఆంజనేయా!

హను—(లేచి) రామచంద్రప్రభూ! వచ్చితిరా? వచ్చితిరా? మీ కంటఁబడకుండ ప్రాణములుపోవుభాగ్యము లేకపోయెనా! ఈ పాడుమాట నానోటనే తెలియవలసినవచ్చినదా! హా! హా! (వడ్చును.)

రాము—ఆంజనేయా! ఏడ్చెదవేమి?

లక్ష్మ—మూరుతీ! దుఃఖమెఱుంగని బ్రహ్మచారివి. నీ కీచిచార మేల
ఏమైనది?

హను—నాకు నోరు రాదు తండ్రి! నోరు రాదు. హా తల్లీ! తల్లీ!
సీతమ్మతల్లీ!

రాము—తల్లీ యనుచుంటివి. జానకి కేమయినది?

లక్ష్మ—వధూనిక నెవ్వ రేమిచేసినారు?

హను—ఆహా! రామచంద్రప్రభూ! ఈ కణివవార్త నెట్లు తెలు
పుదురు?

రాము—మూరుతీ! మాకు కణివవార్త లేమిటి చెప్పు. రాజ్యము
పోయి, నారలుగరించి, కాంతాశిరోమణియైన జానకిని పో
గొట్టుకొని—

హను—జానకీదేవిని ఇంద్రజిత్తు సంహరించినాడు; మహాప్రభూ!

రాము—హా! హా! హా! (మూర్ఛిల్లును.)

లక్ష్మ—రామశంద్రా! రామచంద్రా! (ఏడ్చును.)

హను—రామశంద్రా! రామచంద్రా! (ఏడ్చును.)

రాము—హా! జానకీ! సుగుణరాశీ! యజ్ఞవేదీసంభవా! వరమపవిత్రా!

ఏదతెందఱురాజన్యలు వచ్చినను వరింపక శివధనుర్వాజ
మున నన్ను వరించి పోదుసౌఖ్యము లివ్వ యేగదా! అడుగు
లని మడుగు లొత్తింపనైతిని. పుడమిపతికి బట్టనుహిషేవను
విఖ్యాతిఁగాంచనీయనైతిని. ముద్దుముచ్చటఁజెల్లంపనైతి. తుద
కొకనాఁడు కడుపార తిండియైన లేక, కగిటినిండ నిద్దుర లేక,
నొంటినిండ గుడ్డలేక, తలకు నూనెయైనలేక మెడలో వనువు
బొందుకోడ వదునాఁడుగేండ్లు తాలవక, రప్పలవక, చెట్లవక
పుట్టలవక తిప్పిన దురాత్ముడను. నీవు నాకు మహాలక్ష్మీవి
దక్కుదువా? హాతల్లీ! దండకారణ్యముల సీత జాగ్రత్తయని
పలికితివే? ఇంక నీకోడలిని మ్రింగిన రాముఁడు! నీయెదుటకు

రాదులే. తమ్ముడా! నీరయే నాతల్లి సుమిత్ర కాదని పలుకుచుందునే! ఇప్పుడు మీయమ్మ యేది తండ్రి? లంకనుండి యెన్నటికైన వచ్చి నన్ను జూచునని గంపెదానతో నుంటినే! హా! ఇప్పుడాయానలన్నియుభగ్నుములైనవి గదా! హా! నేనింకెవ్వరికొరకు జగ్గమకుదును? హా! సీతా! సీతా! సీతా! (మూర్ఛిల్లును)

(తెరలో) ఏవరక్కడ! ఏవరక్కడ?

లక్ష్మ—రే చండాలుడా తిరిగి వచ్చితివా? సీతాదేవిని జంపెదనని బెడరిందితి విప్పుడు రారా.

విభీ—రాఘవులారా! రక్షింపుడు. నేను విభీషణుడను. చీకటియైనందున దిక్కుపులు తెలియవు. ఎక్కడ? ఎక్కడ?

లక్ష్మ—విభీషణా! తమింపుము. ఇక్కడ. ఇక్కడ. ఈఘోరవార్త వింటివి గదా!

విభీ—ఆహాహాహా! సామిత్రి! వట్టిది వట్టిది. ఇంద్రజిత్తుమాయనీతను జంపి మనలను భ్రమపెట్టినాడు.

అంజ—అ! ఏమీ! నూయమ్మ బ్రతికియే యున్నదా!

విభీ—ఆహా! బ్రదికియే యున్నది. ఆయమ్మను జాక వీరి తరమా!

లక్ష్మ—(కత్తి దూసి) మాయనీతయను మాట నుంచుము. ఇంద్రజిత్తు బంప నిటకు వచ్చి మమ్ము మోసగించు మాయావిభీషణుడగుచువేము తెల్పు; తెగనటకద

విభీ—సామిత్రి! ఏమీతొందర. ఇంద్రజిత్తుడుగో మేఘములలో నెట్లు తిరుగుచున్నాడో! సంహరింపుము. ఆలసింపకు.

(మేఘములలో నింద్రజిత్తు కనబడును.)

లక్ష్మ—అంజనేయా! మూర్ఛిల్లిన అన్నగారు జాగ్రత్త. విభీషణా!

నా వెనుక నుండుము, రే! లోకకంటకా! ఇంద్రజిత్తు! ఎంత కాలమునకు దొరికితివిరా! పాపాత్మా!

(బాణము వేసి ఇంద్రజిత్తును జూపును)

2 వ రంగము.

(సులోచన, ప్రహస్తాఁడు ప్రవేశము)

సులో—ప్రహస్తా! ఆ పరాక్రమశాలి యెక్కడ? ఆ జగదేకవీరుఁ డెక్కడ? దేవేంద్రజిత్తుఁడగు నానాధునిఁ బరిమార్చగలిగిన యా భుజాసారుఁడగు మహాపుభావుఁ డెక్కడ?

ప్రహ—అమ్మా! దుర్గార్థుఁడై నీనాధుని జంపినవానిపై నించుకై న పగలేక మాటలాడదవేమి?

సులో—నెట్టివాఁడా! జగద్వందితమగు శూరకృత్య మొనర్చి తాత్రమును నిలువఁబెట్టినవానిపైఁ బగ యేమి? ప్రాణములు శాశ్వతములుగావు, చూడు, రేపైస, నెల్లుండియైననీప్రాణములు శరీరమునుండి తరలవలసినవేకదా! దానికి చింతయేమి? ఓదునాలుగేండ్లు నిద్రాహారములేనివాఁడు దక్క! నానాధునికొకఁడు చంపలేడు. అట్టి పరాక్రమనిధిని, బుణ్యమూర్తిని దర్శించుటకన్న నాజన్మమున కింకేమికావలయును?

ప్రహ—కాని, తల్లీ! నీ వెంతగట్టిగుండెఁ గలదానవో కాని కాంతుఁడు పోయినను కంట తడి పెట్టకున్నావు కదా!

సులో—ప్రహస్తా! పెద్దవాఁడవైనను నీవు తెలియక పలుకుచున్నట్లు తోచుచున్నది. చనిపోయిన వారికిఁగల మనమేడ్పినంత కాలము వారి కుత్తమగతులుగఁబుగవు. అదిగాక భగవంతులని చెప్పఁబడు రామలక్ష్మణుల శరములఁ గూలిన వానాధునికై నే నేడ్వనేల!

[ప్రహ—రామలక్ష్మణులు భగవంతులని నీవును చెప్పెదనా? తల్లీ!

సులో—కారే యనుకొనుము. అట్లయినను క్షత్రియులు గదా! వారిచేతులలో యోత్రమరణమునకన్న నా నాధున కేమికావలయును? గణమరణమున వీరస్వర్గము లభించుగదా! నేనాయనకై చింతించుట వెట్టికాదా? జీవించినన్ని నాళ్ళును నేవఁజేసికొంటిని ఇప్పుడు మృతినొందిన నాధునితో సహగమనమయి, నేనును బుణ్యలోకములం జేరుదును.

[ప్రహ—మేలు! వీరవతివ్రతా! మేలు! నీకింకొకజన్మములేకుండుఁగాక.

(నిష్క్రమించును.)

(రామ లక్ష్మణులు ప్రవేశము.)

సులో—మహానుభావులారా! మీ రెవ్వరో నే నెఱుంగను. నా భర్తను చంపిన పుణ్యాత్ముని దర్శించవచ్చితిని

రాము—అమ్మా! నీవు మేఘనాధుని సతివగు సులోచనవా? నీవెవని చంపి నాత్ముడే డీతఁడే లక్ష్మణుడు.

సులో—అట్లయిన రాముచి ద్రుతి మార్తెముందురు. రాఘవలారా! నమస్కారము. నాభర్త కి నేబఁము. కన్నసంస్కారము నుచేసి సహగమన ముచుచు. శిరిస్సును వానశైల్యమున నెంరో దాచిరంట. నా కిప్పించి పుణ్యముఁగట్టుకొనుడు.

రాము—నీభర్తకి మెచ్చితిని సప్తచమునఁ బతివ్రతకన్న నమ్మా! పూజ్యసన్తులలేను. నీ భర్త శిరిస్సునే కాదు, ఏవాట లనోపడి నీభర్తనే బ్రదికింపఁజేసి యిచ్చెదను.

సులో—రాఘవేంద్రా! నాదు. నలగు. నన్ను క్షమించుము. నా భర్తకు తిరిగి రాఘవలచేతి మాణములభించునా? దుర్లభ మౌమరణమునందిన నాభర్త వాణ్యాత్ముడయ్యెను. ఎప్పు

ఓకై నచావసలసినవారలకు శ్రీఘ్నముగ నెంతమంచిమరణము
లభించిన, నంత మంచిది.

(23 అనుబంధము.)

రాము — సెనాన్.తల్లీ! దేవతలు పుష్పవృష్టి గురియదగిన మాట
బాడితివి. రాక్షసులలో నయితము జ్ఞానులు గలరనిపించితివి.

లక్ష్మ — ఈమెమూలలచే నీమెపతిని జంపిన నాకు సిగ్గగుచున్నది.

రాము — అన్నూ! రమ్ము- నీపతిని నీ కర్పించెద.

24 అనుబంధము.

(అందఱు నడతురు)

(తెరలేవఁగా యుద్ధభూమి క బడుచున్నది. విభీషణాదులు,
కవులును కనబడుదురు)

విభీ — బిడ్డా! నులోచనా!

నీ. పరునిపక్షము జేరి ♦ భర్తను వధియింపఁ

జేసితిని చిత్రఁ ♦ జెందకమ్మ!

మనసార్క హితబోధ ♦ లొనరించినను గాని

గమనింప కీగతిఁ గాచెనమ్మ!

భర్తృశోకంబున ♦ బడఁతిరో మూపైనఁ

గోఁధరింబును ♦ జూపకమ్మ!

శ్రీరామకరముక్త ♦ శిలబ్రహ్మహతిని నీ

కాంతుఁడుత్తమగతిఁ ♦ గాంచునమ్మ!

నీ. కలికి! నీవంటిసాధ్యులు ♦ గలుగకమ్మ!

పంతిలక సహగమనంబుఁ ♦ జెందనున్న

వీరిపత్నివి, సురలు దీ ♦ వింతురమ్మ!

శీలవతివైతివి నూచ ♦ నా! లతాంగి!

లో—చిన్నమామగారూ! మరణవేళ నాశీర్వాదములా యివి? నాకు మీపై నాగ్రహముండుట కెట్టిహేతువులును లేవు. మీయోదార్పణవలన నాహృదయేశ్వరుడు తిరిగి లభింపఁడుగదా! కానిండు. ఎట్లు మరణించిననేమి? ఎవరు కారణమైననేమి? అనన్యలభ్యమైన రాఘవునిచేతి మరణంబు నందిన నానాథుడు ధన్యుడు. ఆయనతోడ సహగమనముం గాంచున్న నేను ధన్యురాలను. ఆ యానందముతోడనే నాప్రాణంబులను వదలుచున్నాను. నాకొఱకై మీరు విచారింపవలదు. నా యాగ్రహానుగ్రహంబులతో మీకుఁబనిలేదు. మీకుమాత్ర మేమిలోపమున్నది? శ్రీరామచంద్రుని యాశ్రయంబున మీరును గృతార్థుడనుటలే తిరి. అయినను గులద్రోహపాపంబు మీ కంటకమానదు. ఈ రామచంద్ర మూర్తి యాచంద్రితారకమగు లంకారాజ్యమును మీకు సమర్పించినను మీరు దాని నెంతోకాలము పరిపాలింపఁజాలరు. మేచ్చ, కిరాతి, పంచమకులంబులవారు ముందు ముందుఁ బాలింప మీ రదృశ్యరూపంబున లంకాపురంబున నుండవలసినవారే. ఇంకమీకు నాతోఁ బనిలేదు శ్రీరామచంద్రప్రభూ! నానాథుడు వీరస్వర్గమార్గంబున నతిహారమరిగియుండును. సత్వీరంబుగ దత్త-భేదరంబు నొసంగిన వో సహగమనంబై నానాథునిఁ గలసి కొందురు.

రాము—అవును. సుగ్రీవా! మేఘనాథుని కశేబర మీసాధ్వీమత్సర్వ కిప్పింపుము.

సుగ్రీ—రామప్రభూ! అసంఖ్యాకములయిన కశేబరములలో మేఘనాథుని శరీరము గుర్తించుట కష్టము.

సులో—సుగ్రీవరాజా! మీ కెప్పరికిని శ్రమవలదు. నేనే నానాథుని

శరీరంబును వెదకకొందును. (జలంబులు పట్టి) నేను నిజంబు గ పతివ్రతవగుదునేని నానాధుని శరీరంబుదక్క మగిలిన వెల్ల భస్మీభూతంబు లగుఁగాక (జలంబులు చల్లగా శవము లన్నియు భస్మములై మేఘనాధుని కరేబరము కనబడును.)

రాము—అహ! నులోచన పాతివత్యము. మేలు! వీరపతినతా! మేలు! సభర్తృకంబగు నక్షయస్వర్గలోకసుఖంబు నందుము. సుగ్రీవా! ఈయమకుఁజితిఁ బేర్పెంపుము.

సుగ్రీ—భాగ్యము. (నిష్క్రమించుచు.)

నులో—రామచంద్రప్రభూ! నమస్కారము. సుమిత్రాకుమారా! నమస్కారము. సమస్తకపిలోకింబులారా! నమస్కారము. ముష్కరిమగు దైత్యకులంబునఁ బుట్టియు కులముతో నిమిత్తములేక, సౌశీల్యమే ప్రధానముగాఁ గలిగి నేను నాప్రాణే శ్వరునితోడఁ బహువదనాఖ్య మనుభవింపఁబోవుచున్నాను. సెలవిండు. దశదేకు, లారా! సెలవు. సూర్యచంద్రాదివక్ష హములారా! సెలవు. అహ! హఠాశనమూర్తియు నేఁగొత్తినను గా వెలుంగుచున్నాఁడు. జయ శ్రీరామచంద్రవర బ్రహ్మమూర్తికి జయ. ఓపరాత్పరా! కర్మసాక్షి! జన్మ జన్మంబులకును నాకు మేఘనాధుఁడే పతియగునట్లు దయ చేయుము. నీకు పదినేల నమస్కారములు. (అన్నిలోఁ బడు చున్నది.)

తెరవాల్లును.

ఇది చతుర్థాకము,

పంచమాంకము.

1 వ రంగము.

(రామ; లక్ష్మణ, విభీషణులు ప్రవేశము.)

రాము—విభీషణా! ఆ మహాకాంతి యేమంటివి?

విభీ—మహాప్రభూ! (అదితప్పక రావణుని దండయాత్రయే. ఆకాంతి
రావణుని కిరీటముల దావబడిన నవరత్న కాంతి యని తోచుచున్నది.

(తెరలో సుగ్రీవుడు)

గీ. శండు వానరవీరులా ♦ రా దశాన
నుండు చెండధనుష్కుళా ♦ పండితుండు
రణమునకు వచ్చె రాక్షస ♦ రాసితోడ
తరుతతులఁ దెండు తండోప ♦ తంజములుగ.

విభీ—రామప్రభూ! అదిగో సుగ్రీవుని యాజ్ఞ వివరబడుచున్నది.
రావణునివంకకు మన మింక మఱియలయును.

రాము—అట్లే చేయుదము. పాపాత్ముఁ డెంతకాలమునకు కాకంటఁ
బడినాఁడు? తమ్ముడా! బాణము. తూణము.

లక్ష్మ—మహాప్రభూ! క్షమింపవలెను. నాదొక చిన్నమనవి
యున్నది.

రాము—తమ్ముడా ! ఆది యేమి ?

లక్ష్మ—పూజ్యురాలగు వధూనికను గొనిచనిన యా దశకంఠచండా
లుని ముఖముఖ నెదుర్కొని సంభాషించి నా వేడినారాచ
ముల రుచి వాని కెఱింగింపవలయునని యెన్నిదినములనుండి
యోయభిలషించుచుంటిని. కాని యట్టి శుభకాల మింతవఱ
కు సంభవించదయ్యెను. నేడు వా కా రణభిక్షనుదయచేయ
వలయును.

రాము—తమ్ముడా! ఇది యేమివెట్టి ఆరితేటిక యమరేశ్వరాదుల
కలవిగాని యసురాధముం డెక్కడ ? ముక్కువచ్చలారని
ముద్దులబాలుడవు నీ వెక్కడ? నాయనా! రావణునితోడ
రణము నాకుఁగాని నీకుఁ దగ దూరకుండుము.

లక్ష్మ—అన్నయ్యా! సోదరవత్సలురగుతమరు నన్నిట్లు నిరుత్సాహ
పరువఁ బొడియఁ! రామరక్షగల నాకు రావణనారాచభిక్ష
యొక లెక్కయే.

గీ. తావకాశీర్వచనయైన, ♦ ధరణితలము
బొంగరమువలెఁ ద్రిప్పుదు, ♦ భువనములను
గడగడను వడఁకించెద, ♦ కమలభవుని
వ్రాలు మార్చెద, నసీ దాల్చి ♦ రణమునందు.

రాము—తమ్ముడా! నిన్ను నావెంటఁ బంపునపుడునీతల్లి నుమిత్రా
దేవి, నీరక్షణమును నాభుజంబుల నిడియె. నీకు రావణుని
తోడి సంగ్రామమున నశయమేమైన సంభవించిన నేనోర్వఁ
గలనా?

25. అనుబంధము.

లక్ష్మ—రామభద్రా! రఘువంశమునఁ బుట్టిన మీతమ్మునిపట్ల నవ జయశంకను వహించెదరేమి? ఆ పాపాత్మునకు రామానుజుని బాణాగ్నులరుచి నెఱిగించి నుజివచ్చెదను హనుమంతుడు నావెంట నుండును దీవించి పంపుడు. నేనిదివఱ కేది యర్థించినను లేదని యెఱుంగరు. ఇప్పుడునూత్రమేల నా మదిఁజెన్నుచుచ్చెదరు.

రామ—తమ్ముడా! చింతపండకుము, హనుమంతుని తోడిచ్చి నిన్ను బంపెదను. తండ్రీ! మితమీటి యాదానవునితోఁగొర్యంబు నెఱపఱము. మన విభీషణుండును నీదరి నుండును. గాతను లనేకమాయలఁబరపుదురు. వాని మెలకువ లెఱింగి ప్రతిబిల్లుము. మన వంశకర్తయును సూర్యళగవానుండు నిన్ను రక్షించుఁగాక! పరేతిలోకమందున్న మనశండ్రియును గళరథరాజేంద్రుండు నిన్నాదరించుఁగాక! విభీషణా! రమ్ము. మనము సుగ్రీవాంజనేయులం గలసికొని సామిత్రిని రణమున కంపుదము.

విభీ—మహావ్రసాదము (అందఱు నిష్క్రమింతురు)

(రావణుఁడు, నూతుండు; వ్రవేళింతురు.)

రావ—నూతుడా! రాముండు కానిమ్ము. లక్ష్మణుండు కానిమ్ము. పాదచారులై ధరణీతలముననే రణమును గావించుదు గావున రథమును దూరముగా నిలిపియుంచుము. పొమ్ము.

నూతు—భాగ్యము. (నిష్క్రమించును)

రావ—ఏమి? నేడు లక్ష్మణుండు నన్ను మార్కొనవచ్చువాడా? హ్ హ్ హ్ హ్ ఏమి వీని సాహసము? మహానలంబునఁ బడఁ

బోవు శలభంబు ననుకరించి చనుదెంచ బోవుచున్నాడే
యీ పసిబాలుడు. సరే! రానిమ్ము.

(విభీషణుడు ప్రవేశము.)

విభీ—అన్నా! రామసేవకుడను. విభీషణుడను. నమస్కరించుచు
న్నాను. నిన్ను విడచి రెండునెలలు కావచ్చినది. ఇప్పి
యున్నదా?

రావ—ఓరి ఎంశనాశనుడా! నీపటరా వావీ! నాకంటబడితివా?
ఇంటిగుట్టు లంకకెంత చేతైనదరా! తులువా! రాముడేమి
నీకమ్మతముపోసినాడు? రావణుడేమి విషము బోసినాడు.
నీరహస్యములను నేనేమి వెల్లడించితినని, నాగహస్యములను
వెల్లడించితివి. నీకొడుకును నేను చంపితినియే, నాకొడుకును
చంపించితివా?

విభీ—నీకొడుకును నీవే చంపుకొంటివి. ఇంక నిన్నును నీవే చంపు
కొందువు. నావలన నేమగును?

రావ—హా! హా! ఏమంటివి? నా కన్నకొడుకును నేనే చంపుకొంటి
ననియీ! అట్లయిన నిన్నును నేనే చంపెదనురా! నాలంక
గాల్పించితివి నాకొంపఁ గూల్చితివి. నాకడుపు కాల్చితివి.
నాపరువుదీసితివి. నన్నల్లరిచేసి నడువీధికెక్కించి క్షోభపెట్టి
తివి. నా గొంతుకలను మొండిఱుంపములతో బరపరఁ గోసి
తివి. కులద్రోహీ! చండాలుడా! అధమాధమా! విశ్వాస
ఘాతకా!

విభీ—అవియన్నియు నీవే! ఈ కనులన్నియు నీవే చేసికొంటివి. నీ
తెంపలు గట్టిగా వాయించుకొనిన నింత యవాంతరము గలు
గదు. నన్నుడిట్టెదవేమి?

రావ—ఆ ఆ! ఏమిప్రేరితివిరా! తెండిచచ్చిన నిన్ను పోషించి పెం
చిన నన్నింతచేసిన నీవు విశ్వాసఘాతకుడవు గావా! నేనే
విశ్వాసఘాతకుడనా! ఛీ! దుమ్మతి! ఇదే చచ్చితివి. నిలు
వుము.

విభీ—హా ! రామచంద్రా ! రామచంద్రా !

లక్ష్మ—(ప్రవేశించి) దురాత్మా ! నిలుపుము. రామచంద్రుని శరణు వేడిన విభీషణుడు రావణునిచే వధింపబడునే ?

రావ—రామా రామా యని యీ నిర్భాగ్యుడు మొత్తుకొనుచుండుగా నీవు వచ్చితివేమి ?

లక్ష్మ—రాముడైన నేమి ? రామానుజుడైన నేమి ? ఐనను రామచంద్రునివలె కందులకు ? నన్ను గెలిచిన పిదప గదా నీపరాక్రమము రావణా ! సకలచాపవరి సమాప్తియై యింకొకటి మిగిలినదనియా తమ్ముని జంపఁబాల్పడితివి ?

సీ సకలదేవానీతి ♦ సార్వభౌముల నణఁగించి గణించిన ♦ కీర్తికాంత

కైలాసగిరినెత్తి ♦ కాలకంధరుని భక్తిని గొల్చి కాంచిన ♦ కీర్తికాంత

ధనను నోడించి,త ♦ ధనరాజ్యసంతతి గెలిచి యార్జించిన ♦ కీర్తికాంత

యల పులస్త్యబ్రహ్మ ♦ యస్త్వయఃబునఁబుట్టి దీపించినట్టిన ♦ తీర్తికాంత

గీ. దేవి శాసనఁ జెల్లగొని ♦ తెచ్చినట్టి భూరిదుష్కీర్తికాంతతో, ♦ బోరు నలిపి సనతి మత్స్యామును గాంచి ♦ సమయకింక బ్రతుకనేటి కనాధజ్జ ♦ వితముతోడ.

రావ—అహోహా ! ఏమి నే ననాధుడనా ! నీవదన జనకీకే నేనునాధుడ సగుల రెండు గవా ? సమస్తలోకములకు నాధుడనగుట మొలుగువా ? ఓరి వెడఁగ ! నే నేల నాధుడనగుదునురా ?

నీతి లేనినీయన్న గాముఁ డనాథుఁడు. ప్రభుఁడులేని నీ వనా
థుఁడవు. కామనలహర మైనదివ నీత యనాథ.

లక్ష్మ—ఛీ, ఛీ, జగన్నాథునిసతి, యనాథయగుటేమి? సమస్తజీవన
నాథుని పత్ని యనాథయగుటేమి? భవనాధినాథుని ప్రాణే
శ్వరి యనాథ యగుటేమి? నీ ముగ్ధానందమున నీదాగా
పుత్రపరివారనివహ బు లనాథ లగును.

రావ—ఓరి బాలుఁడా! ఆ జగన్నాథుఁ డెవ్వఁడు? నాకన్న జగ
న్నాథుఁ డెవ్వఁడగా?

గీ. ఎల్లభువనములను నేజి ♦ యుచినాఁడ
సుకలఁ జెఱకుఁగట్టలభాతి ♦ నఱకినాఁడ
వెదకినను గానరాని యా ♦ విష్ణుఁ డెవడు?
ఎందు దాగినవాఁడు ♦ వాఁ ♦ డెందుఁ జచ్చె?

లక్ష్మ—ఓరి దానవా! పామరుండవైన నీకటరా విష్ణుదర్శన ముట్టు
ట? మునుల భాగ్యులంజెఱపట్టుచు, యజ్ఞబులసునాశనముఁ
జేయుచు, హోమగుండంబుల రక్తంబుఁ జల్లుచు, జన్ని
గట్టుఁ జూచుమోదుచు, హింసావృత్తిగల నీకా విష్ణుమూ
ర్ఖుఁ డానవచ్చువాఁడు?

గీ. చితరతంబుల కలెండు ♦ చిక్కబోఁడు
మొండయిన హోమములకువ ♦ శృంగంబు గాఁడు
కత్తి యుళిపించినను గడ ♦ గడ వణకఁడు
పానంబైన భక్తిచే ♦ బద్ధుఁ డగును.

అదిగాక విష్ణువు సర్వాంతర్యామి అనినచే నీకుమ్మతి కలదు

రావ—సర్వాంతర్యామియో! హే! హే! హే! ఏమి వాచా
లత?

లక్ష్మ—ఓకులద్రోహీ! నీకు బుద్ధియున్నచో సర్వాంతర్యామియని
తెలిసికొందువు.

రావ—ఓరీ! బుద్ధిహీనుడా ! నాకుఁ గాదు. నీపాడునోటికి బుద్ధిచె
ప్పటకే వచ్చితిని. నేను బ్రాహ్మణధర్మమున కేమిలోటు చే
సితివని నన్ను కులద్రోహి యంటివి? ఉదయముగాకుండ కో
టిశివలింగముల =ర్పించువాడనని తెలియవుగా!

లక్ష్మ—ఓరీ తెలివిహీనుడా ! కోటిశివలింగముల సర్పింపఁగలిగిన
వాడవు భగవంతుని సత్యుని తెలియలేక చెఱవట్టితివేమిరా?

రావ—భగవంతుఁ డెవ్వఁడు?

లక్ష్మ—శ్రీరామచంద్రమూర్తి.

రావ—ఛీ, ఛీ, అనుభవహీనుడా ! భగవంతునిపన నీ వేమెఱుఁగు
దువు? భగవంతునికొఱకై నేను వెరుకని ప్రదేశములు
గలవా?

సీ. వనధులందెల్ల నా ♦ భగవంతు నరయఁగా

గాలించితిని గాని ♦ కాననైతి

లక్ష్మ—వనధులం దాతఁ డో ♦ దయజాధమా ! మీన

మై వసించెడు మహా ♦ మాంత్రికుండు,

రావ—గిరులక్రందను మేటి ♦ తరులక్రందను వాని

గాలించితిని గాని ♦ కాననైతి

లక్ష్మ—గిరులక్రిం దాతఁడు ♦ సరకూర్మరాజ్ఞు

నిరతంబు పసియించు ♦ నిర్మలుండు,

రావ—అడవులందెల్ల నా ♦ యథముని వెదకుచు

గాలించితిని గాని ♦ కాననైతి

లక్ష్మ—అడవులందున వరా ♦ హుబై వసించెడు

నకలబ్రహ్మాండనా ♦ యకుఁ డతఁడు,

రావ—తమి నజాండముందు ♦ దారుకాండములందు

గాలించితినిగాని ♦ కాననైతి

లక్ష్మ— పరదారువులయందు ♦ వరసింహమూర్తియై
భీకరాకృతితోడ ♦ వెలయునతడు,

రావ— భూసురోత్తములందు ♦ భూవరోత్తములందు
గాలిందితిని గాని ♦ కాననైతి

లక్ష్మ—భూసురోత్తముఁ డౌచు ♦ భూవరోత్తములను
ఖండించు పరమహో ♦ ద్ధండుఁ డతఁడు,

గీ. పలుకనేటికి స్రరాసు ♦ భద్రుఁ డగుచు
నిన్ను వధియింపఁ గా సాధు ♦ నిచయమలను
గావ నశరధభూపాల ♦ గర్భజలధి
నుదయమందిన నత్పురు ♦ పోత్తుండు.

రావ— ఒహోహో! ఆయన్న పురుషోత్తముఁడగుటయు, నీతిమ్ముఁ
డు మెచ్చుకొనుటయు సరిపోయినది. పురుషోత్తముఁడట.
ఆలినిబరుఁడు కొనిపోవఁగా నేడ్వలేక తమ్మునిచే వేదాంత
ములు చెప్పించెనట! ఆహహహా!

విభీ— రావణా ! దనుజేశ్వరా !

రావ— ఏమిటా నీ కావము ? రావణా యనుచుంటివి. సోదరా
యనుసిలుపు చట్టుబడిలు చేసితివా !

విభీ— ధీ, ధీ, నీవు నాగోషిరుఁడవా? నాగోదరుఁడవై నదో నావలనే
ముఁగువు భగవద్దూషణము జేసి నరకము పాలగుదువా?

రావ— ఓకీ కులదోషీ! ఏమిరా నీవగల్భము. నరకము నీకా, నా
కా? విశ్వుభక్తిని సహితముగ చూడనంశమున జనియించి కుల
మున కడకీర్తి రహించి శత్రుపక్షమునన్ జేరి లంకకుఁ జే
టుఁగూర్చినది చాల నేనీ నీవలె నుండనయితి నని యోచు
చుంటివంటివాఁడవువా? శత్రుని బానిసవై యడుగులకు
మడుగు పోవుదువా? మూచేడిగండ్ల త్రాగుచుంటివి గ

దా! నేను భగవద్దూషణతత్పరుడనై తినని మినుకుచుం? నే
మిరా పాపీ !

విభీ—అన్నయ్యా!

రావ—చీ, చీ, చండాలుడా. ఇంక సిన్ను తమింపగూడదు, సో
దరుడనిన భక్తిలేక, చేసిన పాడుపనికి లజ్జలేక మానాభిమా
నములు లేక ప్రేలుచున్న ని న్నీశక్తి బాణమున వధించెదను
నిలువుము. (బాణ మెత్తును)

విభీ—హా సౌమిత్రి! రక్షింపుము.

లక్ష్మ—రావణా ! తాళుము. ముందు నన్ను జయించి విభీషణుని
వెదుకుము.

రావ—ఏమి ! ముందు నిన్ను జయింపవలయునా ? నీ కట్టియభిలా
షమున్నచో నే నేల కాదందును ? రమ్మ రమ్మ.

26 అనుబంధము.

(యద్ధముచేయుదురు. రావణుడు శక్తి బాణమువదలును-
లక్ష్మణుడుమూగ్ధులును)

విభీ—హా హా సౌమిత్రి ! సౌమిత్రి ! ఈ పాపాత్మునిపాలం బడితి
వా! తండ్రీ ! హా రామచంద్రప్రభూ ! రామచంద్రప్రభూ !
నీతమ్ముని జంపినపాపిని వధింపరమ్ము. రమ్మ

(నిష్క్రమించును.)

రావ—ఈ లక్ష్మణు నెత్తుకొనిపోయి కాళికి బలియొచ్చెదను. ఎత్త
బోయి) అబ్బబ్బ ! ఎంతబరువుగానున్నాడు. కైలాసాచల
ము నవలీలగా నెత్తిన నాకీబాలుడు సాధ్యముగాకున్నాడే?
హను—(నవేశించి) చీ, చీ, పాపీ! లే. అతినినెత్త నీసాధ్యమగునా?

క. శిరములు పదియైనను, నీ

కరము లిరువదియునైనఁ గానీ, యింక నీ

ధరను దుసారోన్నతగిరి

వరమైనను పిండియగు న ♦ వారణ ముష్టిన్. (గుర్ద్రును
రావ—సెబాన్ ! మారుతీ ! సెబాన్ మెచ్చితిని. నీదెబ్బకు
మెచ్చితిని.

గీ. రామ రావణ సంగ్రామ ♦ రమ్య మొక్క
యెత్తు మారుతిదెబ్బ యొ ♦ క్కెత్తుగాఁగ
చూర్ణమయ్యెను శల్యముల్ ♦ చుఱుకణంగె
చిఱుత విశ్రాంతిఁగైకొని ♦ మరల వత్తు.

(నిష్క్రమించును)

హను—హా, హా, లక్ష్మణకుమారా ! లక్ష్మణకుమారా ! శ్రీరా
మమూర్తి నిన్ను నాకప్పగించి రణరంగమున కంపెను గదా
నే నేమొగముపట్టుకొని యానుగుణాలంకారునిజూచెదను.
హా రామచంద్రప్రభూ ! రామచంద్రప్రభూ !

(రాముఁడు, విభీషణుండు ప్రవేశము)

రాము—హా లండీ ! ఎక్కడనుంటివోయి నాయనా ?

హను—మహాప్రభూ ! ఈ నిర్భాగ్యుడగు నాంజనేయుని దగ్గర.
ఇటు స్వామీ ! —ఇటు—ఇటు.

రాము—హా హా తమ్ముడా !

ఆ. కట్టవైన నిన్ను ♦ కరముల గదియించి
యకట ! తమ్ముడా య ♦ టంచు నేడ్చి
కనుల నీరు గార్ప ♦ గలుగుటకన్న, నే
నేమిసేయువాడ ♦ నివుడు కుఱ్ఱ !

సుగ్రీ—మహాప్రభూ!దుఃఖివఁగూడదు. కర్తవ్య మూహించింపుడు
రాము—సుగ్రీవా ! నే నేమి చూచుకొని యిప్పుడు శాంతి
నొందుదును ?

గీ. హస్తపంచకతంబున ♦ నర్జనుండు

బాణముల నైదుసారులు ♦ వదలునంట

యొక్క చేతనే తద్రీతి ♦ నొక్కచూరె

బాణములు వీడు వీరుడౌ ♦ బ్రాత్రుఁడుగో !

సుగ్రీ—అయ్యా! మతేమియుఁ దొందరలేదు. నుషేణుఁడు హను
మంతునిచే సంజీవకరణిని దెప్పించి లక్ష్మణప్పామికి జీవ
ప్రణానముఁ జేయుచునని చెప్పినాఁడు. అంజనేయ! నుషేణుని
కడకు వెళ్ళుదము రమ్మ. తెల్లవారులోపలనే న. జీవికరణి
చేరవలయు. తెల్లనానిన వో సామితి! జీవించుట దున్నరము.
అప్పుడే రెండవసూరము నడచుచున్నది రమ్మ.

రామ —అంజనేయ! నా ముఖ్యుర తమ్మలకన్న నీవే పెద్దతమ్ముడ
వని మన్నింతును. సతీతిలకము బాడఁ గొనివచ్చి నాప్రాణము
నిలిపితివి; సంజీవి దెచ్చి నా తమ్మునిప్రాణములు నిలుపుము
తిండి!

హను —రామచంద్రప్రభూ! రామకార్యము కొఱకే యీ మారుతి
జనించి యున్నాఁడు.

(సుగ్రీవునితో నిష్క్రమించును.)

రామ—హా తమ్ముడా! తమ్ముడా! పలుకవా! పలుకవా!
నాయనా! నాయనా! పాపుడనైన నాతో మాట్లాడవా?
హా! నీవంటివోదరుడు నావంటి మందభాగ్యున కేలదక్కను?
రాష్ట్రమును విడచి, తల్లిని విడచి, సతిని విడచి, సౌఖ్యమును
విడచి, నిద్రాహారములను విడచి, నన్నే సర్వముగ నమ్మి
మహారణ్యములలోఁ బడునాల్గువత్సరములు నాతో పడరాని
పాట్లు పడి నాతండ్రి—నాతండ్రి—నేనింక జీవించి యుండఁగా
నీ విట్టిదశకు వచ్చితివా? లక్ష్మణుఁ డేకి యని యడుగు నీ

తల్లికి నే నేదు చెప్పగలను? మాతాపుత్రుల నెడఁబాసిన
 పాపము నాగొంతుక కురితాడ్చె చుట్టుకొననా? నీచే నేవఁ
 జేయించుకొనుటయే కాని, నీకెప్పుడు నేయువకృతియుఁ జేసి
 యుండను గదా! ఈ యుద్ధమందైన నిన్ను రక్షించుటకై న
 నశక్తుఁడనైతిని గదా! ఇట్టి యశక్తుని నమ్మి నీవు మాన
 పోయితివి. నీగొంతుక నేను గోసితినిరా తండ్రీ! హా! సీతా!
 మహాసుగుణసగపన్నుఁడై, మనకుఁ బుత్రుఁడై, పాద
 భక్తుఁడైన నీమఱుది యవస్థ వింటివా? హా సౌమిత్రి! హా
 సుగుణరాశి! హా మహాధన్యుర్రా! హా బాహుసగ్రాహవిల
 సితకార్తవీర్యా! (వచ్చును.)

విభీ—మహాప్రభూ! గుండెలు పగుల శోకింపవలదు. సుగ్రీవుఁడేదో
 యొక దారి చూపినాఁడు గదా!

రామ—అన్నట్లు సుగ్రీవుఁడు హయమంతుని బంపినాడేమో?

సుగ్రీ... (ప్రవేశించి) మహాప్రభూ! పంపితిని. ఇక్కడి కిరువదిమూఁ
 డు లక్షల యిరువదిచేల యిన్నూట యిరువదామడ దూర
 మనచున్న ద్రోణాద్రి కదిగో, అంజనేయుఁడు గరుత్మంతుని
 వలె నాకాశమార్గమునఁ జనుచున్నవాఁడు.

రామ—ఆహా! అంజనేయుని భక్తి! నే నెట్టులాతని ఋణముఁ
 దీర్చుకొందును?

సుగ్రీ—మహాప్రభూ! మీ దాను నట్లాడదగునా?

విభీ—రామచంద్రమూర్తి! తమ్ముని ఎత్తిస్థలమన నాటిన యాశ
 క్తిని దీసివేయవలయునని కవులందఱు కష్టపడిరి. వచ్చినది
 కాదు. మీరు లాగవలయు.

రామ—(శక్తిని దీసివేసి) తమ్ముడా! ఎంతకష్టపడితివి? నాయనా!
 సుగ్రీవా! విభీషణా! ఎట్టతమ్ముఁడు పోయినాడయ్యా!

27 అనుబంధము.

సీ. ఘనచతుర్దశవర్ష • వసవాసదీక్షను
 సలుపఁగఁ దండ్రి యా • జ్ఞాను ధరించి
 వెడలుటచే నన్ను • బిత్తవృత్తపాలకుం
 డుచు లోకము కొని • యాడునంట
 తండ్రి పొమ్మనలేదు, • తమ్ముడా రమ్మని
 నేను పల్కఁగలేదు, • మాను మనిన
 మాన కీగతి ఘోర • కాననముల నాకు
 వివిధసేవలు చేయ • వెడలివచ్చి
 వసుల నన్ను నుఖము • పాజ్జసి తా నేల
 పాలయిన కుమార • పర్యుఁ డితఁడు
 కాని యిట్లు నేను • గడతేరనైతి నీ
 పావనుండు పోవ • బ్రతికియుంటి.

హా తమ్ముడా !

ఆ. చావుకొఱకు నీవు • సాంధ్రాటపులవెంట
 వచ్చినావు నన్ను • బాంధవేక
 అకట! వెంట నిట్లు • బాంధవముఁ జేసి
 సట్టి మృత్యువైతి • నయ్య నీకు!

సుగ్రీవు మహాప్రభూ ! ధైర్యపాంతురీలు, మా కందఱకును జెప్ప
 ఎలసినవారు, ముందుదారి యేదో చూడవలసినవారు తమ
 రేకర్తవ్యమును మాని చింతిల్లిన మూకు గతి యేమున్నది ?

రాము—సుగ్రీవగజా ! నాదుఃఖమును నేనేకఁతమున నణచుకొని
 దిగ్మింగవలసినది గాని యెవ్వరితోఁ జెప్పుకొనిన నెవ్వరి
 కేమి తెలియును ? అంతటివిరోధి, నీవు చంపింపఁగా చచ్చిన

సీయన్న వాల్మీకికి నీవునయిత మామదానల నేడ్చితివే? అదిగాక, సుగ్రీవా ! నాతమ్ముడొడటితమ్ములనంటివాడటయ్యా! అయ్యయ్యా! ఇట్టితమ్ముడు- ఇట్టి పరమభక్తుడు, అహో గత్రములు శ్రమయనక. నానంజ విడువక- నీత నిష్ఠురములాడినను, నేను వియోగముఖమున కోపపడినను, సహించినా నీయే నీకు సారకముగా, మహావీరుడయ్యు నాయెడలనప్పురిగతిఁబ్రవర్తించి నాకొఱకే తనప్రాణములను నమర్పించిన నుగుణరాసి. ఇట్టివాడు నాకు కోటిజన్మములెత్తినను లభించునా ? నాకేహోకమంతయు నొకటియు, నాముద్దుతిమ్ముడు లక్ష్మణుఁ డొకటియుఁ గాడటయ్యా ! నీతను సయితము నాతమ్మునివలె బ్రేమించియుండనే ? ఆవాడు పదునాలుగేండ్లకుఁ బూర్వమున నాపట్టభంగమైనదను గుఃఖమునఁ గేవలమునాపై భక్తిచేగన్నతండ్రినిసయియు కరవాలముపాలుగావింప సిద్ధమైన తిమ్మఁడు- అరణ్యములకు నేను రావలదనినప్పుడు లొకమే మునింగినట్లు కన్నీరు మున్నీరుగా నేడ్చుచు నాపాదములను బట్టుకొని నదలని నాతమ్ముడు. “నాయనా! నిన్ను సైత మడచికిఁగొనిపోవును” నని ఎలికినంతమాత్రమున మహానందమున హాసితో “వదినా అన్నయ్య నిమ్మతించినాడు. నాకడవిలో విూకు నేవఁజేసి కొనుభాగ్యమబ్బి ” వనిపలికియెంతోయుప్పొంగి, కారడవులకు వచ్చుట కై న్యపదవిగా నెంచి సంబరపడిన నాతమ్ముడు- ఎప్పుడు వుట్టితిమో గూదినమునఱకు నన్ను నీడవలెనే కాచుకొనియుండిన నాతమ్ముడు- ఇట్టి తమ్ముడు కడతేగ-నుగ్రీవా ! నా కూఱట యెట్లు గలుగును ? నాకష్టముల నన్నింటిని బ్రైనికుకొని కాలిలోమల్లయిన నాటసీయకుండ రక్షించినవానికి, నామూలమున నింత దారుణమగుక్రూరనిశిత

బాణముచే మర్మరణముగలుగఁగానాకింకెక్కడిఛాంతి? నా
కింకెక్కడిజానకి? ఇంకెక్కడితల్లులు? ఎక్కడిభరతుఁడు? అం
తముమిథ్య. అయిపోయినది. రామనాటకమునకు నిర్వాణ
శ్లోకము సమీపించినది. ఆహా! ఇంతేకదా! విభీషణా! ఒక్క
ఘడియకు రాజోవుపాటు నరునకుఁదెలియదు గదా! ఇంతటి
నియోగము నెఱుంగలేక మానవుఁడు భువికి దివికి జాలము
లు పన్ని యింకను చింతామణికిని, శేషుని శిరోమణికిని,
లంకెలు వేయుచుండునుగదా; ఎంత భగ్నిమహిమిని! ఎంత
మాసపోయితిని!

గీ. బుద్బుదప్రాయమై భ్రమా ♦ పూర్ణమైన
జనుని యహజీవితంబు శా ♦ శ్వితము కాదు
బంధుసంబంధ విభ్రాంతి ♦ నడయుకన్న
సన్యసించుట మిగుల ప్రి ♦ శస్తతరము.

విభీ—రామప్రభూ! ఏమిది? ఇంతజాలి మీకుఁదగునా? తమవంటి
సత్యసంధులకుఁగవ్వములు రావు. సామిత్రి యెన్నఁడును మర
ణించువాఁడు కాఁడు. కలకలలాడు మొగముపైఁగల యా
శుభ చిహ్నములం బరీక్షింపుఁడు.

రాము—విభీషణా! ఇంకెక్కడి తమ్ముఁడు? ఇంకెక్కడియాశ? నా
కీపట్టియాశ లేచుచూ పెదరు? (చేయి గడ్డమునచేర్చి చిం
తిల్లును.)

సుగ్రీ—విభీషణా? ఈమహాత్ముఁడెంతో ధైర్యముం బాసెను?

విభీ—నానరరాజా! సంజేహమేమి? లక్ష్మణమూర్తి రామచంద్రుని
కెట్టితమ్ముఁడో చూచుటలేదా?

సుగ్రీ—మహాత్ముఁడేమో చింతిల్లుచున్నాఁడు.

విభీ—రామప్రభూ! ఊరక విచారించుచుఁ గూర్కుంటి శేమిస్వామి!

రాము—ఏమియునులేదు. విభీషణా! నీవిషయమే చింతింపును.

విభీ—మహాత్మా! నావిషయ మేమి?

రాము—దూరపర్వత న్యాయముగా నీవు వ్యర్థుడనైన నావిషయమై భ్రమపడి తోడబుట్టిన వానితోనైతిము విరోధపడి వచ్చితివి. ఇంక నీగతి యేమగునాయని.

విభీ—అయ్యో! మహాత్మా! అట్లువలికెదరేమి? నేనెందుబోవునును ఒక మా రీ శరీరమును తమ పాదపద్మములకడ సమర్పించిన తరువాత తిరిగి యెన్నఁడైన నన్యధాజరుగునా? లక్ష్మణ స్వామితోపా టీశరీరము తమకొఱకేవడలఁదలఁచియున్నాను.

రాము—హాహా! నా సేవనలన మీకుఁగలుగుబాధము జీవన్ముక్తి యా? అటులయిన నే నాశ్రితమారకుడనేనా!

సుగ్రీ—హరిహరి! హరిహరి!

రాము—సుగ్రీవా! ఇల్లువదలివచ్చిన ముగ్గురిలో నొకతె రాక్షసుని పాలయ్యెను. ఇంకొకఁడు నేని పాలయ్యెను. జానకికొఱకై తమ్మునితోఁడు నమ్ముకొని నిన్నుదూషించి బలవంత పరచి యుద్ధమునకులాగి నన్నె న్యముగా నీకు మహాశ్రమఁ గలిగించితిని, నన్ను ఊమింపుము. నాకింకజానకిలేదు. తమ్ముడులేడు. యుద్ధమయత్నములేదు. మారాక్షక కిష్కింధకుఁ బోయెను. విభీషణా! భరితున కుత్తరము వ్రాసెయ్యచెప్పెదను. నీ కేలోపమును నా భక్తుడగు భరితుఁడు నిలుగనీయఁడు. నాకు మారుగ నయోధ్యనేలుకొనెను. పొమ్ము వాగ్దాన ప్రకారముగా నీకు లంకారాజ్యము నీయలేక పోయితిని. ఊమింపుము.

సుగ్రీ } హా! హా! మహాత్మా! ఏమిమాటలివి?
విభీ }

రాము—ఇందుఁ దప్పెమియులేదు.

నీ రాముడే నాశ్రిత • నాగొనఁచుకమును.

రాము క్షణోపశాంతి • సమరపాదము

శక్తిహీనంబైన ♦ శవమును మీరాశి
యించుట యిదిమీఁద ♦ హితవుకాదు
సేతతోఁగిష్కింధఁ ♦ జేరుమా సుగ్రీవ !
మదిలోన రాముని ♦ మఱచిపొమ్ము
కడుమోసమయ్యె నా ♦ కఠిన విభీషణా !
లే పొమ్మయోధ్యుడా ♦ లించుకొమ్ము

గీ. జనకజ శశోకమే మృతి ♦ స్థలమటంచు
బాచవటి యా మరణమా, నా ♦ పట్టమంచు
సనఘ సౌమిత్రి నేలపా ♦ లయ్యెననుచు
భరణునకు వార్త దయయున్నఁ ♦ బంపుడయ్యె.

సుగ్రీ—అయ్యయ్యా! శోకవేగమున మీగుపలుకరానియల్లలంబులఁ
బొందుచున్నారు. స్వామీ! తెల్లవారులోపల హనుమంతుఁ
డువచ్చి సంజీవికరణిచేఁ దమ్ముని జీవింపఁజేయగలఁడు.
నామాటనింతై నవిశ్వసింపరా? మీకింతశోకముతగునాదేవా?
రాము—సుగ్రీవా ! ఏమంటిను? తెలియని యున్నతావస్థలోనుంటిని.
నాతోడనిష్ఠఁడేమియుఁబలుకవలదు. తమ్మునిశరీరమునునన్ను
గట్టిగాఁ గొంగలించుకొనిమ్ము. హతమ్ముడా! తమ్ముడా!
(కొంగలించుకొనును.)

(తెరలో)—ఓహో!కపియోధులారా!మీరాముఁడెక్కడ?మీరాము
డెక్కడ?

గీ. తరుణివిడచిన దుఃఖంబు, ♦ తమ్ము చాపు
నిరుదెసల మహానార్తి వఁ ♦ హింపఁజేయఁ
దెలివిదప్పినవాడేమొ ♦ తెలియఁజెప్పుడు
రణమునకు వచ్చె రాక్షస ♦ రాజటంచు.

రాము—(మహాగ్రహముతో లేచి) రే! రావణచండాలా! ఎందుఁబో

యెదవురా పావీ? నిలువుము. పాలచెక్కులు ముదురనిబాలుని
జంపిశూరుడనని డంబములాడుచుంటివా? ఛీ, ఛీ నాతమ్ముని
ప్రాణములే పోవఁగానేనీమొంగిజీవములపై నాశవహింతునా?
నిన్నుఁదునాచుస్కలు గావించి యీశరీరమును వదలెదను.
నిలువుము. విభీషణా! తమ్మునిశరీరము జాగ్రత్త. ఈ పాపా
త్ముని యమపురి కంపింపెదను.

28. అనుబంధము.

రావ — (ప్రవేశించి) రామా! రమ్ము. నీతో ముఖములుని సంగా
మ మాచరింప ననేకదినములనుండియు సభిలమించుచుంటిని.
ఇక తమ్మునిపాటున కేడ్చెదవో! సత్తికొఱకు రోషపడెదవో!
నీదురవస్థకు సమర్థించుకొందువో!

రాము — రే, వృధావాగాడంబరప్రవీణా! గావణా! పేలఁబోకుము.
ఒక కలగనిసంతనే తెల్లవారెనే? ఇల్లలికిన తనే పండువ
యయ్యెనే! నాతోపాటు నేడు నీబాంధవులు నీమృతి కేడ్వ
కుందురని తెలఁచితివా,

గీ. ఇదె యధిజ్య కోదండ మి య్యదై శరంబు
సర్వదానవసగహార య సమయమిదియె
బవరత్నిపురాని వీర రా య ఘృణితండు
పారిపోయిన విషవఁడో య పాపకర్మ.

(ఇరువురు యుద్ధమొనరింతురు రావణుడు పాటిపోవును.)

రాము — ఛీ కలుషాత్మా! నిన్నింక విషవను శరణాగతుండవై నఁ
గావలె శరీరగతుండవై నఁ గావలె

29. అనుబంధము.

(నిష్క్రమించి, తిరిగి రాముఁడు, రావణుఁడు ప్రవేశము.)

రావ — (ప్రవేశించి) రామా! బాణము లుపసగహరింపలేమి? నీవు

ధర్మయుద్ధ మాచరింతునని తెలివిమాలిన నీబానిసఁడట
బట్టు! వలె బాగుడుచుదురే! ఏదీ నీధర్మయుద్ధము? వెన్నుఁ
జూపిన శత్రునిపై విల్లువంచనగునా?

రాము—నీ పహంభావమును మాని శత్రుసన్యాసంబును గావించి
పలాయించుకొనవలెననో నిన్నట్లే తీయించి వదిలియుండును.
నీకరమనం దాయుధ మున్నంతవఱకు నిన్ను వెంటాడక
మానను.

రావ—నాకరమనం దాయుధ మెక్కడనున్నది?

రాము—ఎక్కడనున్నదో సరిగా చూచుకొనుము. నీపదునెనిమిదవ
కరఁబున నొకగదాశకలము గలదు చూచుకొనుము.

రావ—రామా! మెచ్చితిని. నీరణధర్మమునకు మెచ్చితిని. ఇదిగో
అత్రుసన్యాసం బొనరించితిని. (గదను పారవైచి) మిగుల
బడలితిని. ఇప్పటికి నన్నుబోనిమ్ము. మరలివచ్చి నీతోఁ
బోరెదను.

రాము—అటులనే కానిమ్ము. ఇదిగోబాణములను నేనును బాదిలో
నుంచితిని. విల్లుడించితిని. తేనుముగా నింటికిఁ బొమ్ము.
తిరిగి శీఘ్రముగరమ్ము. (రాముఁడుబాణములను మునుపగా
రావణుఁడు తీర్చబ్రూకుడఁగును.)

ఇది పంచమాంకము

ష షాం క ము.

1. ప రంగము.

(కాలనేమి శిష్యులగు పాపండ పంచములు ప్రవేశింతురు)

పాపం—పంచమా! ఈ ముగ్ధకొడుకు కాలనేమిగాడు మనప్రాణ
మాలమీచికిఁ దెచ్చిపెట్టినాడురా!

పంచ—పాపండా! ఎంక నుర్మార్గుడైన గురువును తిట్టకురా గాడి
దెకొడుకును.

పాపం—వీడి గురుత్వము మనశిష్యత్వమునగులఁబడి ఏడ్చి మొత్తు
కొన్నట్లున్నది. మొన్నటిరాత్రి మనము మనతోఁబాలు (తా
గి దొర్లలేదని వాడు కొట్టినచావుదెబ్బలగు యమలోకముఁ
దనుక వెళ్ళి తిరిగివచ్చితిరా!

పంచ—వీనిమాటసమ్మి మనమిప్పు డాంజనే యునితో విరోధపడి
మా అక్షయుని కడకు మనలనిద్దఱు సందేశమునిచ్చి పంసఁ
గలఁడు.

పాపం—ఔను. మనము వీని బెడదవదలించుకొనుటకు నాగుచక్కని
యుపాయము తోచుచున్నది ఉండఁడు.

పంచ—పాపండా ! నీవు బుద్ధియందు శుక్రాచార్యులతో సమానమైన ముండకొడుకవు. ఏదోయిపాయముఁ జెప్పితివా ! నీమేలు మఱచిపోను.

పాపం—హనుమంతుఁడు పచ్చిన వెంటనే యీకాలనేమిగానిని బట్టి యొప్పగింతము.

పంచ—ఓరి నీదుంపతెగ ! బిగ్గఱఁగఁ గేకిలు వేయకు. అదిగో గురువు ముండకొడుకు వచ్చుచున్నాఁడు. ఈమాట లేమాత్రము వాని చెవినిబడిన మనత్రాక్షు లేగును.

(కాలనేమి వ్రవేళించి)

కాల—శిష్యులారా ! ఏమైనది ?

పాపం } గురుభ్యోనమః.
పంచ }

కాల—ఏమైనదిరా?

పాపం—ఏమగుట కేమున్నది బాబూ ! మీకుఁగాలమైనది .

కాల—ఓరి దుష్టుడా ! నాకు కాలమగుచేమి?

పాపం—జనకాలమైనది గురునరా !

కాల—నాయా జన్మకారముగా మీరు మాయచేత వృక్షములను గల్పించి యందు విషఫలములను విర్బించితిరి గద !

పంచ—చిత్తము.

కాల—కమండలమున నేమి పోసితిరి ?

పంచ—కాకూట విషము

కాల—సెబాను ! నుంచిపనిచేసితిరి. మీరే నాకుఁ దగిన శిష్యులు. నే నిష్పా డెటులున్నానురా ?

పాపం—బాబూ ! మీవలెనేయున్నారు !

కాల—అనఁగా?

పాపం—కాలశేమి గురువుగారివలె నున్నారు.

కాల—అ ! నేనుచూరిపోలేదా ! ఒకమునివలె లేనట్టరా? నీవు తెలివితక్కువ నవ్యాసివి ! పంచమా ! నీవు చెప్పరా ఎటు లున్నారు నేను?

పంచ—మీరు మీవలె లేరు స్వామీ !

కాల—మతి యెటులున్నాను చెప్పుము.

పంచ—గొప్ప ఋషీశ్వరులవలెనున్నారు.

కాల—సెబాస్? ఆదిమాట. ఓరీ! పంచమా! పాపంఁకున కేమియుఁ దెలియదు.

పంచ—పాపండా ! నీకేమియుఁ దెలియదేమిరా! తెలివితక్కువ గాడిదా ! ఎప్పుడును గురువుగారి కిష్టమగు మాటలే యాడుచుండుము. ఊఁ, తెలిసినదా !

పాపం—చిత్తము. ఇదివఱకుఁ దెలిసినదిగాదు.

కాల—సరే ! ఇప్పుడు నేను గురుఁడను. మీరు శిష్యులు. హనుమంతుఁడు సజీవీని దెల్లవారులోవలఁ గొనిపోయినచో లక్ష్మణుఁడు బ్రేదుకును. కనుక ఎటులైన నిందే నిలిపి తెల్లవానినలసినదిరావణరాజు నాజ్ఞ. నావ్రతావ మింక చూడుండు. నాచూయచేత నాకాశమున బ్రయాణము చేయుచున్న హనుమంతునిదాహముగల్గించి యింపురప్పించెదను (మంత్రి)చును)

హను—(ప్రవేశించి) అబ్బా ! ఏమిది? విచిత్రము ! నాకేటికో భరింపరాని దాహముఁ గలుచున్నది. అంతరాళమున నిలువఁ జాలనైతి. ఆహాహా ! ఇదియొక ఫలతరువిరాజితమగు దివ్యవనము. ఇంద్రదేవఁ గాసారముగలదేమో చూచెదఁగాక !

కాల—శిష్యులారా! శ్రీరామకృష్ణము నారంభింపుఁడు బిగ్గఱగా. తెలిసినదా !

శ్రీరామ రామ రామ రామ, (జపింతురు.)

హను—(విని) కర్ణరసాయనమయ్యె! ఎవరీ శ్రీరామభక్తాగ్రేసరులు?
రామకార్యార్థినై చనుచున్న నాకీమహాత్ములు నాటి సంపాతి
స్వయంప్రభలవలె సహాయమగుచుగని తోచుచున్నది.
సమీపించెదఁగాక !

మిగ్గులు—(శ్రీరామ రామ రామ(మఱింత బిగ్గులగ జపింతురు.)

హను—(నమస్కరించి) ఓశ్రీరామ భక్తాగ్రేసరా ! మీపాద
ములకు రామదాసుడగు మారుతి సమస్కారములు.

కాల—(కన్నులు దెఱచి) ఓహో! వానరోత్తమడా ! అయ్యా !
సీవు హనుమంతుడవు కావుగద .

హను—మునిచంద్రనూ! దివ్యచక్షులకు మీరుచక్కగా నెఱింగితిరి.

కాల—రామభక్తాగ్రేసరా! నీరాకనాశాశ్చర్యముఁ గొలుపుచున్నది
నిరంతరరామస్మరణముఁజేయుచున్న నాతపస్సున కానందించి
శ్రీరామచంద్రమూర్తి నాకిడకు నిన్నుదూతగఁ బంపలేదుగద!

హను—సుహృత్మా ! రామచంద్రమూర్తి మహావిపత్తునఁ జిక్కియు
న్నవాఁడు

కాల—అ ! అ ! నిజమా ! నెట్టివిపత్తు ?

హను—విష్ణునించుచున్నాను.

అ. మేరమీటి యాను ♦ మిత్రాసుతుఁడగు రావ
ణుని వధింపఁ బోవ ♦ రణమునఁజేరు
బాప మనక శక్తి ♦ బాణము సాధించి
యతని గాఢమూర్ఛ ♦ సంహరి జేసె.

కాల—హా శ్రీరామచంద్రా ! శ్రీరామచంద్రా ! (హస్తానున.)

హను—అయ్యయ్య! ఇదేమివిపరీతియి ? రామభక్తుడగు నీతఁడు
రామ విపత్కింధ గొంకించి మూర్ఛియై న. అయ్యా ! లెమ్ము.

మనమిద్దఱుం గలసి కర్తవ్య మూలోచింతిము

కాల—(లేచి) మూరుతీ! ఇంకేమి కర్తవ్యము? మహాత్ముడగు లక్ష్మణుడు దానముని శక్తి బాణమున మూర్ఛనందెనా ! బేరా ! దానవాధముఁ డెంతెవని చేసెను! హనుమంతా! చూచుము. వానిని నా శాపబలమున సంహరించెదను.

హను—మహాత్మా ! నీవంతవాడగుట నిజమే కాని తొందరపడవలదు. దానముని రామమూర్తియే వధింపవలయును.

కాల—వెఱ్ఱివాఁడా! లక్ష్మణుడుమూర్ఛదేరినఁ గదా రావణవధి? హను—లక్ష్మణునిమూర్ఛదేర్చుటకే నేను సంజీవికరణికై ద్రోణాది౯కరుగుచు దాహమగుట నిందువచ్చితిని.

కాల—ఆహా! మూరుతీ! నీవుత్తమోత్తమ భక్తాగ్రేసరుడవు. నీయుద్యోగమునైననీయును నీచింతివా దూరక మావంటియుల్పుల కిడకు రారు. కావునఁడెల్లవారుడనుక నిదుండి నాపూజల నొది యరుగఁ జూర్చితిను

హను—నునిద్రా! సూర్యోగ ముమైంతనేలక్ష్మణమూర్ఛమృతిగాఁ బ్రణమించును కావున డెల్లవారకమున్నే నేనరుగవలయును.

కాల—ఓహో! అటులైన సర్వము చనవలసివచ్చె.

హను—నాకు దాహమగుచున్నది

కాల—అటులైన నీవృక్షమలందలి ఫలంబులచే దాహశాంతిఁజేసికొనుము. శిష్యులాగా ! ఈమహాత్మునకుఁ కొన్నిఫలములను దెచ్చియిండు?

హను—అయ్యా ! ఎలదు. రాఘవు లట్టిగతినుండ నేనెట్లు ఫలములు సంఘమును. ఈ సమీపమున నేదేని పరోవరము గలదేని చూచుము. నీటిచేత దాహశాంతిఁగొంచి మఱల వేగముగ పరిగెదను

కాల—(తనలో) వీడెందును లోబడకున్నాడు! సరి కానిమ్ము. ను
టొకయెత్తెత్తెదను. (ప్ర) మూరుతీ! ఈయంభకారమున సరో
వరమున కేలనరుగవలయు? నాకనుంజలజలముల నిచ్చెదను.

హను—క్షమింపవలయు. నే నొకరంటిన జలములఁ ద్రావను

కాల—(తనలో) అబ్బా! అంత నైష్ఠికుడవా! అట్లయిన నీనిష్ఠ ని
పుడేవదలించెద. (ప్రకా) శిష్యులారా! ఈయన కీషమీష
మందలి సరస్సును చూపుడు. అయ్యా! ఈబాలకులతో
నరుగుడు.

హను—మహాప్రసాదము.

(శిష్యులతో హనుచుంతుడు (నిష్క్రమించును.)

కాల—(తన) శిశిభళీ! చక్కని పనిచేసితిని! ఈసరస్సున నొక
భయంకర మకర మనేకదశములనుండియు నినసించుచున్నది.
దాని నోటబడి బ్రదికిన వారితవట కెవ్వరును లేరు. వీరి
కిదే మరణకాలము.

(నిష్క్రమించును.)

(తెర వ్రాలును.)

2 వ. రంగము:—సరోవరతీరము.

హను—(ప్రవేశించి) శిష్యులుచూపిన సరోవరమిదియే. వేగముగ
దాహశాంతిజేసికొని యరిగెద. (నీటిలో దిగి నీరుద్రావి)
అహా! పిపాసార్తునకు తొరొదకమే యమృతపానము కాఁగా
సహజమధుమగు నీ క్షీరోదకము నాకమృతాధికమై, నూ
తన చైతన్యముం గలిగించి గానుకార్యమున కధికశక్తిం బ్ర
సాదించినది. ఇంక నరుగవలయు. (పోవబోయి నిలచి) ఆ!
ఏమిది? నాపాదముంబట్టుకొని యేదియో జలచరము ము

మనకు లాగుచున్నది. ఒకవేళ మకరము కాదుగదా! ఆ! నం
దేహమేమి ?

ఆ. మును గజేంద్రపాద ♦ మూలంబు గ్రహించి,
వెతిలనిడిన మకరి ♦ విధముగాఁగఁ
జరిణమును గ్రహించి ♦ యరుదారబాధింపఁ
దొడఁగె మకరమొకటి ♦ దుష్టమగుచు.

శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మమే నాకీయెడ సహాయమగునుగాక ! ర
ఘురామ కరుణాప్రసాదంబున నిట్టి దుష్ట పాణిలోకమెల్లఁ బటాపంచ
లగుఁగాక! జయ శ్రీరామచంద్రపరబ్రహ్మజేనమః (మకరి గర్భముఁ
జించుచున్నాఁడు.)

(మకర మప్పగిసగా మారుచున్నది.)

అప్ప—మహాత్మా! అంజనీతనయా! నాశాంబు చాపితివి! నీకనేక
ప్రణామములు.

హను—అమ్మా! నీవెవ్వఁడెవు ?

అప్ప—మహాత్మా! నేను ధాన్యమాలిని యనుపేరుగలయప్పగిసను.
కొండొక కారణమున శాపవశమున నిందు మకరమనై యుం
టిని. నేనికి నీకృపచే శాపవిమోచన మయ్యెను. నీ యువ
కారమునకై నీకొక్క రహస్యమెఱింగించెద. నీకు సరోవర
ముంజూపిన యీముని, నీమరణముఁ గోగిన కాలనేమి
యను రాక్షసుఁడు. వీనిని వధించినపిదప విరవశేషముగ, శ్రీ
రామకార్యముం దీర్చుకొమ్ము. నేను ఇనివినియెద.

హను—అమ్మా! భ గ్యము

అప్ప—(నిష్క్రమించును.)

హను—రే! దురాత్మా! కాలనేమీ! కాలనేమీ! ఎంతమోసగాఁడ
వురా ! నీమరణము సమీపించినది నిలుపుము.

(నిష్క్రమించును.)

(భయముతో పాపమండపంచములు ప్రవేశింతుడు.)

పాపం—ఓరీ ! పాపండా ! నేటితో మన పనినున్నయైనది. మొ
వలియిప్పుంసయై వనగుట్టు వెళ్లెబెట్టినది ఇప్పుడు కాలనే
మిజాడ నాంజనేయుని కెరిగించితిమా బ్రదికెదము.

పంచ—అవునురా. అదిగో హనుమంతుఁ డిటే నచ్చుచున్నాఁడు
చచ్చితిమి.

పాపం—రక్షింపుమని కాళ్ళపై బడుదము. సిద్ధముగ నుండుము.
(తగువారెఁ గ్రోధముతో హనుమంతుఁడు ప్రవేశము.)

హను—రే ! దుష్ప్రియారంభ దానవాధములారా ! నిలుండు, ని
లుండు, పాటిపోకుండు.

ఆ. ఘనుఁడు రామచంద్ర ! కార్యంబు నొక దలఁ
దాల్చి యంబరమునఁ • దరలునన్ను
గాక్షిసోక్త శక్తి • రప్పించి మడియింపఁ
జూతురే ! నిలుండు • శుంకలార !

పంచ } మహాత్మా ! రక్షింపుము. (పాదముల బడుదురు.)
పాపం }

హను—బాలులారా ! మిమ్ము రక్షించితిని. పాపియగు కాలనేమి
యెక్కడ ?

పంచ } మహాత్మా ! ఆ పాదలచాటున నున్నాఁడు. చంపుము.
పాపం }

కాల—(కోపముతోఁ బ్రవేశించి) ఛీ ! కృతఘ్నులారా ! వారహస్య
మునీదుఘ్నున కెఱిగించుచుంటిరా ! చచ్చితిరి చూడుఁడు.
(చంపవోపును.)

పంచ } మహాత్మా! ఆంజనేయా! రక్షింపుము. రక్షింపుము.
పాపం }

హను—ఓరీ ! చండాలుడా ! ఆ శాలురనటరా నీవు చంపడం దల
పడినది ? కివటనన్యాసివై గామకార్యమున్ను మహాపాతక
ప్రవృత్తుడవై న నిన్ను జంపి రామహితంబు సల్పెద.

గీ. మోనమును బన్ని కివటన ♦ న్యాసివగుచు

మకరయుతవిష కాసార ♦ మధ్యమందు

జలముగ్రోలగలబంపి నకా ♦ జంపడలలచి

నట్టి నిన్ను జేర్తు నిప్పుడే ♦ యమపుంగు.

(హనుమంతుడు కాలనేమినిజంపుచు)

(తెర వ్రాలును.)

— — —

శి వ రంగము:—యుద్ధభూమి.

(లక్ష్మణుడు మూర్ఛిల్లియుండగా విభీషణుడు, రాముడు,
సుగ్రీవుడు మొదలగు కవులు ప్రవేశింతురు)

విభీ—మహాప్రభా! తూర్పుదిక్కున నాకాంతియేమి ?

రామ—ఏమి? ఏమి? మావంశమునకు మూలపురుషుడై యుండి
యు నీసూర్యుడవ్వడే యుదయించినాడా ? ఇంతకావ
రమాయాభానునకు ? తా నుదయించిన నాతమ్మని ప్రా
ణములకొరకు జగద్విలయమైనను సరే యీసూర్యుని వధిం
చెదను.

శి0. అనుబంధము.

సుగ్రీ—మహాప్రభా! క్షమి: పుము. అది సూర్యకాంతి గాదు. మ
న యాంజనేయుండు తెచ్చుచున్న సంజీవికాంతి.

రాము—ఏమీ ! నిజమేనా ! నిజమేనా !

హను—(దోణాద్రతో బ్రవేశించుచు.)

హను—శ్రీరామచంద్రమూర్తికి జయ్

నుషేణుడు—(ప్రవేశించి, మహాప్రభూ! సంజీవకరిణిని గుర్తింపలేక
మారుతి ద్రోణాద్రినే పెకలించి తెచ్చినాడు. మారుతీ!
నీవుడుము పర్వతమును దింపుము. నేను సంజీవకరిణిని
వెదకుదును.

హను—(దింపును.)

నుషే—(వెదకి తీసి) స్వల్పాక శుభకరముగా సౌమిత్రి పునర్జీవితుఁ
డగుఁగాక !

లక్ష్మ—(లేచి) హా! రామచంద్రా!

రాము—తమ్ముడా! ఇక్కడనే యున్నాను. నన్ను ముందొక్క
మారు కౌగలించికొమ్ము !

లక్ష్మ—(కౌగలించుకొని) అన్నయ్యా ! రావణుఁ డేడి ?

రాము—రావణ సంహారమున కింకనేగుదము. తొందరపడకుము.
మారుతీ ! నీయుపకారము నకు నేనేమియు మఱుమేలు చేయ
లేను. ముందెప్పుడై ననీప్రపంచ జనులు నాపేరుఁ దలంతురేని
నాకిన్న మున్నగు నిన్నుఁ దలంతురు.

హను—అహా! శ్రీరామ లక్ష్మణులం జూచిన, భావి శ్రరామ
పట్టాభిషేక మిప్పుడేయైనట్లు మహానందమగుచున్నది. కవు
లారా! ఈ గూనంగ సమయమున నోరార నీరాఘవులకు
మంగళములఁ బూడి, యనంతరమున నన తర విధానముం
బరికింతము

(అందఱు మంగళములు పాడుదురు.)

వ.ప్రా.క.ము

సంపూర్ణము.

అనుబంధములు.

1 కేదార్ — దృపద్.

కవులు — శ్రీసీతానాథా మునిసేవిత ! దితిసుతహాసాణా ।
భాసమాన । కమలనయన పరమానందాప్రమేయ
దాసపోషకాపనాశ ధరణీశ । రామచంద్రాశ్రీ॥
కలుషహరణ కమలచరణ । గరుడచాహన మోహన
సుగుణధరిత విగతదురిత । సుమహితచరితాశ్రీ॥

2 సిహేంద్రమధ్యము — ఆది.

రాముడు — గుణధామ కోవిదుడవోయంజనా ! విదుడవోయంజ
నా కోవిదుడవోయంజనా॥గుణ॥
ఎంతయు శాంతినొంది ! వింతగానంగనా, ! వార్తలుండెల్ల
మాప్రాణముల్ నిల్పితివి॥గుణ॥
సాహసోదారా నిణధీరా । ఎరగంభీరా అంజనపుత్రా
సుతిప్రాత్రా అతిధృఢగాత్రా । విదుడవోయంజనా॥గుణ॥

4 పూరి — ఆది

విభీ — ఛీ! వంశనాశమండ వా ! వీఘనాథ॥ఛీ॥
జననమాదిదనుజనీతి । నిలిపితి వఘములు సలిపితి॥ఛీ॥
హరితి మారుతి దోసముం బలుకంగన్
న్యాయమావిధాయమా సుధేయమా విధేయమా ॥ఛీ॥

5 పూరి — ఆది.

విభీ — గర్వాలాపులు వీరలు తుదకొక గవ్వకై న బనికెరాగురావణ
సర్వవిషయముల నాలోచింపుము

సంగ్రామము నెడఁదలఁపఁగఁబోకుము ॥గ॥
 రాముఁడు నిన్నెదుర్కొని సంగ్రామ మొనర్చుచుండఁ
 శితసాయకములు చురుకని నిను నొవ్వఁజేయుచుండఁ
 వేనవేలు దనుజులు పృథివీస్థలి దెగుచుండఁ
 నిను వీరు గావరారు సుమ్ము ఆ ఆ ఆ ఆ ॥గ॥

6. ఫీలు—ఆది.

విభీ—అగదుతగదన్న యీవైరిము ॥త॥
 పగవానిఁగా రామభద్రుని నెంచుట ॥ త॥
 అగణితమగు లంకాపుర లక్ష్మీని
 పగతురిపాల్చిసి పాడుచేయుట ॥ త॥
 మనుజుంగనకయి ॥ దనుజాన్వయమును
 జనములతో నాశనముఁ జేయుట ॥ త॥

8. భాగేశ్వరి—జంపె, (10. అక్షరములు)

రాముఁడు—

1. మదినిగలతనొందకయ్యా ॥ మనకుఁగలుగు దుఃఖమునకుఁ
 దల్లడపాటుఁ జెందినన్ గలదే ఫలితము
 ఘనవీరశ్వర సంగకల్పంబులకు
 వికల్పమొక్కనాఁడఁ గలుగదు ॥ మ॥
2. అనుజుడని మదిసడలుఁజెందిక ॥ అగాధ్యమని యనుమానమందక
 సుధారుచిరమగు న్యాయబోధనము
 సుగుచిరముగ నొనరించితివి ॥ మ॥
 అంతటిపులస్త్యుఁడవ్వా ॥ సంశయముఁడవై
 దివిజుఁడవు దశగ్రీవు కనుజుఁడవై

ఇపుడిటులవమానముగొంది దుఃఖమతివై
తరణంచును నీయంతవాడును గోరుకన్నగలదెభాగ్యము॥మ॥

9 ఫీలు—త్రీశగతి.

విభీ—శ్రీరామునిదలచితి హనసాగా । మిముజేరితి కపులారా!
తమియింపుడన్నలారా॥ శ్రీ॥

వైరిసోదరుడనటంచు । వదిలెంచకుడయ్యా
దేవాగివీడటంచు నాగ్రీ ! హముజెందకుడయ్యా
కూర్చిదానపుడనటంచు । కోపింపకుడయ్యా
యేదారిలేదురాముపాదముల నమ్మినాడనయ్యు॥ శ్రీ॥

10. సురట—అది.

హను—చింతిలబోశయ్యా । విభీషణా॥ చింతి॥

భ్రాంతిగొనియూరానణహతికుడు
పాదతాడనము గావించెనుగా॥ చింతి॥
కూరుడు చోరుడు రావణుడూ
కూలుటనిక్కము కామసుందూ
శ్రీరామచంద్రుడనెవారతి
సేవింపుము భావింపుము నెమ్మది॥ చింతిల॥
మనకందర కీ మహాత్ముసేవయె
ననుదినమును భవతారకమూ
ధనకనకాదు లాశ్వతరము లీ
ధన్యునిసేవయె శాశ్వతఫలము॥ చింతిల॥

11. మోహన - దృవద

కవులు—నమోస్తుగంభీరమూర్తి | సమస్తజలచక్రివర్తి
 సమానరహిణోరుక్మీర్తి | యమానుషశలాదికక్తి
 యమేయరత్నప్రశస్తి | విమోహిత తరంగవర్తి ||స||

12. బ్యాగ్—ఆది.

రాము—హా నీకావరమున సహింతునె ||హా||
 బాణకోటులను బంపెద నిక నీ
 ప్రతాపసారము నణగించెదరా ||హా||
 భాస్కరవంశోద్భవసంజాతుండ
 బహుళధైర్యనిర్భేదక బాహుండ
 ప్రకటాశుగసంభవానలోద్భుత
 బరిమార్చెదఁజసిదీర్చెద మా ర్చెద ||హా||

13. కాఫీ—ఆది.

సముద్రుడు—ఇటుల నేయులు న్యాయమె నీకో
 యినవంశాంబుధిపూర్ణ సుధాకర ||ఇ||
 పటుతరలయకాలము సంభవమయె
 భానుడుప్రాగ్దిశ భవమొందెనోకో
 శత్రుండనని నీచాపము నెత్తకు
 మిత్రుండ నీనియ పాత్రుండ పతికుండ
 శరణమయ్య నీ చరణయుగము లకుఁ
 గరుణాకర వేగమె రిక్షింపుము ||ఇ||

4. సారంగ—ఆది

అంగ—లోకాభిరామ | వైకుంఠధామ రామ | లో॥

నాకేశవినుత | సావననామా

నారదవందిత | నీరదశ్యానూ | లో॥

రఘువంశాంబుధి | రంజితసోమ

రాత్రించరనం | గామవిరామా | లో॥

15. కాఫి—ఆది

అంగ—ఎంతద్రోహమొనరించితివరె | భ్రాంతిమీగజానకిగొనిరావూ॥

నాశనము | దెలియకనీ | తానతిని | దెచ్చితివా

దెచ్చి చచ్చు సౌప్తిగంటి వరెరె | ఎంత॥

16. హనుమతోడి—ఆది

అంగ—మదమున ప్రేలకుమా | రాక్షసరాజు || మ॥

మదదైత్యులఁబరిమార్చుశక్తిరా

నదయాత్ముడవై జానకినిడరా

నద్యంశము నాశనము సలుపకురె || మ॥

17. ఫీలు—ఆది,

త్రిజట—ఎంతద్రోహమొనరించినామొ | మా

పూర్వభవంబునఁబుణ్యాత్ములకు || ఎం॥

సావరిబుజేసితిమో | బిడ్డసావలఁబాపితిమో

యేనదయాత్ములేడ్వంగ మేమానందంబుకొందితిమో

యీగతి | దుఃఖాభి | దూలంగ | సోలంగ || ఎం॥

సంపూర్ణాంజనేయము

(గ్రంథకర్త:— కొడాలి నత్యనారాయణరావుగారు)

వెల 1-0-0 మాత్రమే.

పసికంబుననే యెవండు ప్రచండభాయని గలఁగి పరుద్యమించెనో, సూర్యు నారాధించి యెవండు సకలవిద్యాపారింగతుఁడయ్యెనో, శ్రీరామచంద్రమూర్తి కేవండు దాసానదాసుండై మెలంగెనో, సుగ్రీవునిమంత్రియై యెవ్వండు రాజకీయ వేత్తయినడికీర్తించెనో, తాంకనామమంత్రపఠనముచే నెవ్వండు ముక్తికొంతను హస్తగత మొనర్చుకొనెనో అట్టి హనుమంతుని దివ్యచారిత్రము నెవ్వరు దృశ్యప్రబంధముగ రచించి యుండనికొఱుత నీగ్రంథకర్తగారు తీర్చినారు నాలుగవ కూర్పునకు వేచియున్నది.

—♦ శైలిపద్యము ♦—

సీ పండంచుభ్రాంతిలి ♦ పై కెగసినయల్లు
స్వయముగాగన్నభా ♦ స్మరుడుసాక్షి,
ఇతినిదెబ్బలకు న ♦ హింపక యోడిన
రాహువుసాలుల ♦ క్రమమెసాక్షి,
సూక్ష్మరూపిగ భూమి ♦ చుట్టుఁ దిగి సూర్యు
దరి నేర్చినట్టి నే ♦ దములెసాక్షి
బలసత్త్వముల వ్రభా ♦ వంబు వనులయందు
ననుభవించియట్టి ♦ మునులెసాక్షి
నాదువీరసనేల? దే ♦ వతలెసాక్షి
వరము లిప్పించి మునిచిన ♦ బ్రహ్మసాక్షి
అట్టిగో దేవ! వీనికి ♦ నలవికాని
కార్యమున్నదె మూలముగ ♦ కిములయందు

సంపూర్ణరామాయణము.

(గ్రంథకర్త:—గూడూరి కోటిశ్వరరావుగారు)

కల్యాణ గుణాభిరాముని యుత్కృష్ట చరిత్రమును నెందరు మహాకవులు రచించినను శ్రీరామకథయగుట నెల్లరందతివిరచితములఁ బఠించుట ధర్మమేకదా! ఒకతర్జునును దయచేయుఁడు.

వెల రూ 1 - 4 - 0

—♦ శైలిపద్యము ♦—

శా॥ కారుణ్యంబున రామచంద్రునకు నక్ష♦

గల్యాణమున్ జేసి నీ

వీరీతిన్ బెడఁజూసి మమ్ములఁ గటా ♦

యెట్లుంటి విన్నాఁడు? హా !

పారంబితియులేని ప్రేమమున నా ♦

ప్రాణేశుననూర్పఁగాఁ

జేరఁ వచ్చితి వంతెఱాలు నిమిశే ♦

జేఁందు నో రక్షమా॥

వలయువారు:—

చందానారాయణ శ్రేష్ఠి,

బుక్ సెల్లర్; గెనరల్ బజార్,

బ్రహ్మచారి — కూర్మకోట

శికిల్ బ్రూ బాడ్ (డక్కన్.)

